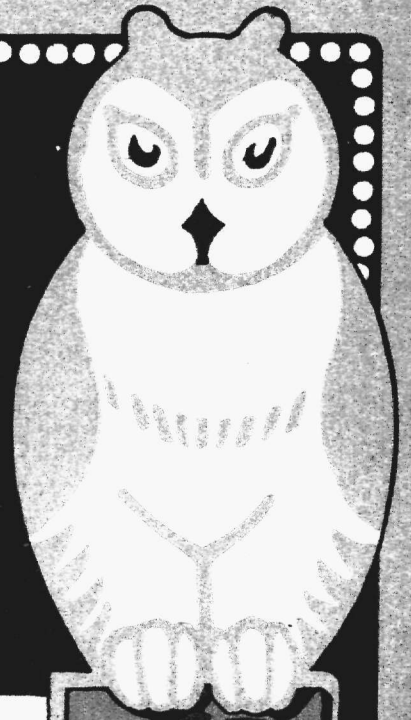
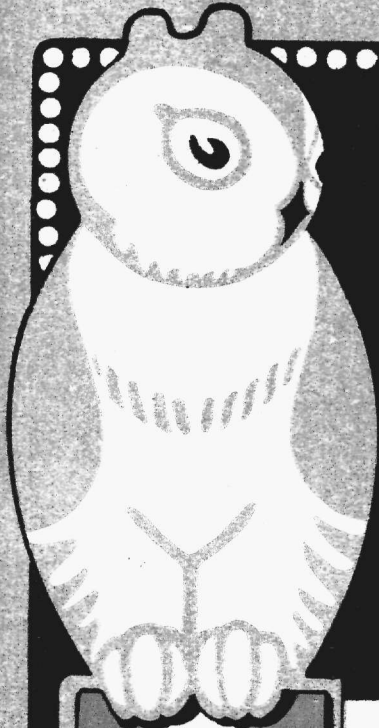

NOVI

Nr. 27

7. Juuli
1923

DAAMIDE TUALETTIDE SPETSIAAL-ÄRI

HAAPSALUS, KARJA T. 3. **J. SAAR** NAROOVA - JÕESUUS,
MEREKÜLA TÄNAV 32.

TALLINNAS, NARVA MAANTEE NR. 19.

ALATI SUURES VALIKUS ELEGANTSSED VIIMASTE
MOODIDE JÄRELE VALMISTATUD DAAMIDE KLEIDID,
KOSTÜÜMID, MANTLID, PLUUSID JNE.

VALMIS JA TELLIMISTE JÄRELE, TÖÖ OSAVATE MEISTRITE JÄREL-
VALVEL, KIIRE JA KORRALIK. HINNAD VÄLJASPOOL VÕISTLUST.

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus «PÄEVALEHT»

Kõige suurem graafikatööstus Eestis

Kõige uuemate võima-
lustega sisseseatud

trükkida

Kõige suuremad ja täie-
likumad rotatsioon-
masinad, kiirpressid
ja ladumasinad. Kõige
miimekesisem trükitäh-
tede valik j. n. e. j. n. e.

Litograafia

Offsettrükk

Kõige täielikum, moodsate abinõudega tööstav

tsinkograafia

valmistab võrdlemata
hästi, kõige kiiremini ja
korralikult kõiksugu
graafilisi töid ja võib
sellel alal oma täiesti
uue sisseseade tõttu pa-
remate väljamaa selle-
kohaste ettevõtetele
-- iulgesti võistelda --

Töö kõige kiirem ja korralikum!!!
!!! Hinnad kõige mõõdukamad !!!

**KIRJANDUSE,
KUNSTI JA
KULTUURI
AJAKIRI**

**TOIMETAJA
ED. HUBEL
VÄLJAANDJA
TALL. EESTI
KIRJ.-ÜHISUS**

ILMUB IGA NÄDAL**I AASTAKÄIK****TOIMETUS JA TALITUS TALLINNAS, PIKK TÄNAV 2****TOIMETAJA KÖNETUNNID ÄRIPÄEVIL 1-2**

K I N O.

Ala, mis Eestis uue „majanduslise tõusu“ ajal sööti jäämas, on kino. Kinovastased — ja neid on meil rohkem kui mujal — ütlevad, muidugi, kohe: „noh, leidis, mida kurta!“ Kuid selle peale vaatamata tahan jätkata, sest kõige rohkem kogu maailmas ajast maha jäänud on küll meie kinovastased. Viimase kümne aasta jooksul on kinotehnika ja kinokunst teinud hiigla edusamme ja on kogu maailma elunähtuste keskel leidnud ja teeninud endale kindla lugupeetud ja auväärt koha.

Meie kinovastased asuvad suuremalt jaolt valeseisukohtadel ja suurem jagu neist pole õiget korralikku kinokunsti üldse näinudki. Meil liginetakse kinole ikka veel kui teatrile ja pannakse talle „puhta kunsti“ nõudeid ette. Kuid see on vildak eksitus. Mujal maailmas ei tee seda enam keegi. Teatri ja kino vahel on suur lahkuminek, kuigi nad pealiskaudsel silmitsemisel mõnikord üht sihti näivad taotlevat. Samuti ei ole kinol sihiks a l a t i „puhast kunsti“ teenida, ta võib mõnikord ka koguni „puhast teadust“ teenida, kuid suuremalt jaolt on ta see, mis ta on — kino.

Kino — see on mitmekesine ja lai, kuid omapärane ala. Alates veristest „kriminaalromaanidest“ ja lõpetades kõige ilusama ja dekoratiivsema Rootsi maastikfilmiga, on kino teatud määral ikkagi omapärane, kogu ta tehnika ja võtted teatud määral ikkagi ühtlased.

Kus teater ainult väljalõikeid, episoode anda võib, seal võib kino tervikuid anda. Kino on mitmekülgsem, kuigi ta ehk üksikuid episoode nii teravalt edasi anda ei jõua, kui teater. Teatris seisab stseeni dekoratsioon pool tundi, tunni, kogu õhtu, kui tarvis, ühesugusena, kinos võib

aga ümbrus ühes tegelasega iga minut muutada; teatris näeme meie inimesi ühes nende elamustega ainult laval, kinos võime meie neid ka siis näha, kui nad lava taga elavad ja liiguvad. Ja mitte ainult seda: me võime jälgida nende elukäiku väljaspool kitsaid teatridekoratsioone, võime nendega reisida, magada, merd ja maad läbi lõigata, võime neid saata sündimisest surmani ja kaasa elada kõiki nende rõõmusid, muresid, armastust, kannatusi.

See on peajoon, mis kino teatrilt eraldab ja talle koguni teised ülesanded teeb, kui teatrilt, mis ta kinoks teeb „kriminaalsetest“ kaelakäänamistest alates kuni hiigla ajaloolise filmi, kus tegutsemas kõige paremad jõud kõigi ajalooliste tõdede järele.

Sellepärast on ka ülekohtus, kui kinole, täiesti omapärasele ja laiale alale, kitsaid teatri raame ja ülesandeid tahetakse anda ja teda siis „kunstiks“ ei tunnustata, kui ta neile kitsastele ülesannetele vastu ei tule. Kino ei prätendeeri omas olemuses kunsti nime peale ses mõttes, kui seda mõistame kirjanduses, teatris jne. Kino on kino.

Kino paneb näitlejale üsna teised nõudmised ette, kui teater, ja paljud näitlejad, kes sellest aru ei saa, kes teatris heade tagajärgedega esinevad, on kinos mõnikord võimatud. Siis tulevad jälle kinovastased ja kordavad vana juttu: näe, teatris on ta jumalik, kinos aga lihtsalt skandaalne — see on see rumala kino mõju!

Juba ülaltoodud ridadest selgub, et kuna kinomäng pole see väljalõikekunst, mida teater on, vaid sünnib märksa laiemates raamidest

siis näitleja siin üsna teisiti oma sisemisi elamu-
si väljendada peab oskama, kui teatris, ta
peab neid oskama iseeneses teisiti gruppeerida
ja tarvitada. ta ei pruugi neid veerand tunni
jooksul ühe koha peal seistes ekstraktina välja
voolata lasta, nagu teatris, ta peab oskama neid
mõnikord nädalate, isegi kuude kaupa üksiku-
tesse stseenidesse paigutada, kuna filmitege-
mine mõnikord kuid, aastaidki kesta võib ja
kaunis pikad vaheajad ette võivad tulla.

Nii et, kui võrrelda, siis võiks kinoloomingut
rohkem romaania, kirjandusega võrrelda, kui
teatriga. Sest ka väliselt, tehniliselt on kino
rohkem filmitud romaan, kui draama. Nagu ro-
maan, võib siin tegevus kesta aastaid, tege-
lasi igakülgsest ette tuues, andes põnevaid dra-
maatilisi episoode ja maastiku- ning reisipilte.
Ka muidu on kino filmitud kirjanduse sarnane,
nimelt kõigi kirjandusharude järele paindub:
on võimalik ajalooline film, nagu ajalookirjan-
dus, on võimalik kasvatusteadusline film, nagu
kasvatusteadusline kirjandus, on võimalik loo-
dusteadusline film, nagu loodusteadusline kir-
jandus, on võimalik maadeteadusline film, nagu
maadeteadusline kirjandus, ja viimasel ajal isegi
puheteaduslised filmid, nagu Einsteini ja Stei-
nachi leiduste üsna suurepäraseid popularisee-
rimised.

Kas need võimalused iseenesest ei räägi juba
kino kui omapärase nähtuse kasuks?

Kuulus Hispaania kirjanik Blasco Ibanez on
hiljuti ühele Ameerika firmale kinoromaani
„Naiste paradüüs“ kirjutanud, mille eessõnas ta
järgmist ütleb:

„Mina olen kinokunsti tõsine austaja, kunsti,
mida õigusega seitsmendaks kunstiks nimeta-
takse, kui üht loomulikumat ja suursugusemat
meie aja produkti. Nagu kõigil progressi saa-
vutustel, on tal palju vastaseid, kes näo tee-
vad, nagu põlgaks nad teda ja seisaks ta üle;
iseäranis tihti võib seda tähele panna nende
kirjanikkude keskel, kel puuduvad andmed selle
kunsti teenimiseks, kuigi nad seda ehk tahak-
sid. Nõndanimetatud Kirjanduslik Vabariik on
üks vanameelsematest riikidest, kes instink-
tiivselt kõikide uuenduste vastu üles tõuseb ja
neid pilkega üle külvab omalt vale-aristokraat-
liselt kõrguselt.

Kui trükikunst üles leiti, vaatas ka suurem
jagu toleaeegseid kirjanikke uue leiduse kui
mingi alaväärtusliku ja plöbsliku asja peale, mis
äravalituid vaimudele kohane ei ole. Läks mitu
aastakümnet vaja, et rahvale selgeks teha, et
trükitud raamat, kuigi mitte nii ilus, nagu kir-
jutatud ja toredate pealkirjadega varustatud
raamat, ometi parem ja kohasem on kogu inim-
konnale uute ideede laialilaotamiseks ja vaim-
liseks edasiarenemiseks.

Võimalik, et saja aasta pärast imestatakse,
kui kuuldakse, et mõned kirjanikkudest, kes
kinematograafi tarkamise ajal elasid, selle uue
ala peale tähelepanu ei pööranud, lugedes seda
lapsikuks ja tühjaks ajaviiteks, mis kohane ai-
nult jõhkrale ja harimata lihtrahvale.

Kui kino kogu oma senise kestvuse jooksul
midagi muud anda poleks jõudnud, kui ruma-
laid farsse ja lugusid varastest ja nuuskuritest,
siis oleks ta mulle vastik, nagu paljudele teise-
tele. Nagu kõigi kunstide algeas, olid kino esi-
mesteks teosteks tõesti kole melodraama ja la-
baselt-koomiline farss, mis iseäranis laiemaid
hulkasid tõmbasid. Kuid nüüd, peale kino kahe-
kümnendaastast püsimit, näeme meie, kuidas ha-
ritud rahvaste publikumi maitse ka ses kunstis
ikka rohkem ja rohkem peeneneb ja kuidas
naeruväärsete varaste ja nuuskurite lugude
kõrval tärkavad kinokunsti esimesed romaanid
tüüpidega tõelisest elust, kõigi psühholoogiliste
tähelepanekutega ja konstruktsiooniga, mis
vaatlejais elavat kunstihuvi tekitab. Ma arvan
sellepärast üsna ligidal olevat suurte kinoro-
maanide tekkimise, mis ühtlasi ka tähtsateks ja
tähelepanemisväärilisteks kirjanduslikkudeks
teosteks on.

Kuid kirjutada romaani kino jaoks ei ole
sugugi nii kerge, kui seda trüki jaoks kirjuta-
mine on. Kuna trükiromaan ka „kuiv“ võib
olla, peab kinoromaan alati värvirikas, elav ja
dekoratiivne olema.

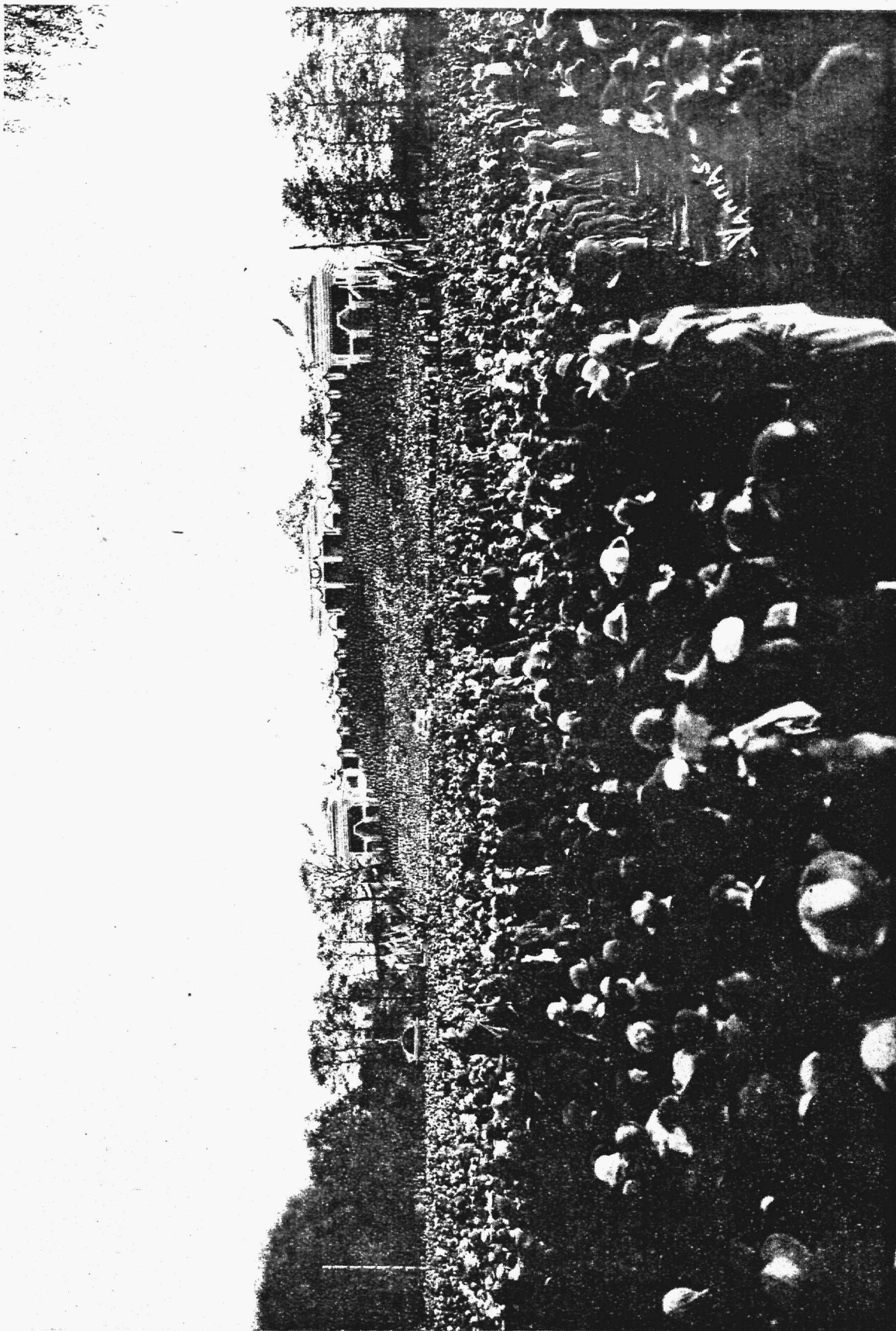
Sellepärast ei või ka filmi ajal „keeletuks“
teatriks lugeda, nagu mõned seda teevad. Ei,
filmid on romaanid, mis avalduvad pildistatud
kujudes ja lühikestes fraasides.

Teater on piiratud koha ja aja piirides, mil-
lest ta kuidagi vabaneda ei saa. Steenikunsti-
teos ei luba rohkem, kui seitse vaatust, ja võib
dekoratsioonide vahetada kaksteist, viisteist,
kakkümmend korda. Romaani tegevustiku
väli on aga piiratu; ta on mõõtmatu, nagu
kinol, ja võib kolmest, neljast mitmesugusest
loost koos seista, mis arenevad ühel ajal ja sõl-
muvad lõpuks kokku üheks tervikuks. Steene
võib tas sama palju olla, kui peatükke; taga-
põhjaks võib talle olla kõige mitmekesisem
maastik ja tegelasteks lugemata hulk inimesi.

Käesoleval ajal suureneb iga rahva juures
kirjanikkude arv, kes kinoga tegemist teevad.
Tänu sellele uuele võimalusele omi mõtteid ja
ideid avaldada, on romanistil, kes muidu ai-
nult oma maa ja rahva külge naelutatud oleks,
võimalus ilma tõlkimata esineda kõige maailma
rahvastele ka kõige väiksemas kolgas ja tun-
gida isegi nende rahvaste sekka, kes veel lu-
geda ei oska. Seitsmenda kunsti abil on kirja-
nikul ühel õhtul võimalik esineda oma romaani-
ga New-Yorgis, Londonis ja Pariisis, Vaikse

VIII. EESTI LAULUPIDU.

Foto Vannas.

Ühendatud segakooride kontsert pühapäeval, 1. juulil. Vaade laululava poole.

Foto Rambach.

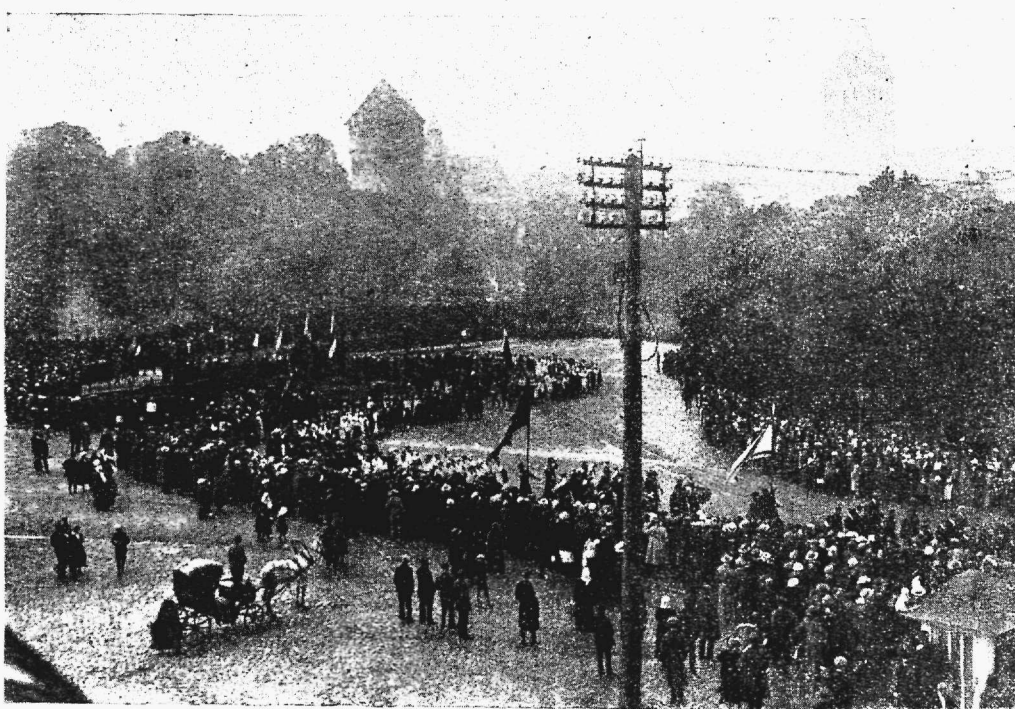

Rongikäik liigub Toompealt alla. Esimeses reas Lauljate Liidu juhatus. Esimehe J. Linnamägi kõrval Miina Hermann (X). (Vihma sajab.)

ookeani rahvusvahelistes kurortides, araablastele, kes kõrbedest ratsa oasidesse sõidavad, kus töötab rändava kinoteatri aparaat, ja merimeestele, kes kusagil Jäämere saarel talve mööda saadavad ja suurt lõbu tunnevad pikka-aegsetel öödel tumade valgusromaanide jutustusest.

Peaaegu ütlemata, et oma suurema kirjandusliku naudinguga sain

Foto Rambach.

Lauljate rongikäik liigub üle Vabadusplatsi. (Vihma sajab.)

kaks aastat tagasi, kui Kalifornias jutule sattusin ühe jaapanlasega, kes Aasias jaapanlasega,

Ta algas minuga juttu ühest mu romaani ja jutustas ta sisu mulle algusest lõpuni ära, et näidata, et ta tõesti teosega korralikult tuttav. Ta pole seda romaani aga ilalgi lugenud, kuna teda pole veel tõlgitud ta emakeele, ja ta otsustas seniks osta ingliskeelse tõlke.

Kuid ta nägi seda romaani ühes Pekingi kinos! ..."

Nii Blasco Ibanez.

Meil Eestis leidub sellepärast iseäranis palju kinovastaseid, nagu ju ülal öeldud sai, et meilgi kinot teatrikunstina tahetakse võtta ja, teiseks, et meilgi kinoks peetakse vargapoiste ja nuus-

Foto Rambach.

Lauljate rongikäik liigub üle Vene turu Narva maanteele.

kurite lugusid, kuna õiget kinokunsti Eestis üsna harva näha saab.

Head kinokunsti on üldse vähem igal pool, kui panna, sest kui ka kirjandus pahnakirjandusest igal maal väiksem on, siis on arusaadav, et see kino, kui kättesaadavama ala juures, veel suuremaid laineid lööb. Ja kui Eestis on iseäranis palju pahnakirjandust, kõiksugust väl-

jastpoolt sisse tõlgitud kriminalistikat ja romantilist

rämpsu, — on siis ime, kui sama nähtus kino alal kordub?

Sellepärast, kui pahnakirjanduse pärast kogu kirjandust ei eitata, pole pahnafilmi pärast ka põhjust kogu filmikunsti eitada. Küll peaks palju enam ka filmikunsti alal nõudeid tegema haka-

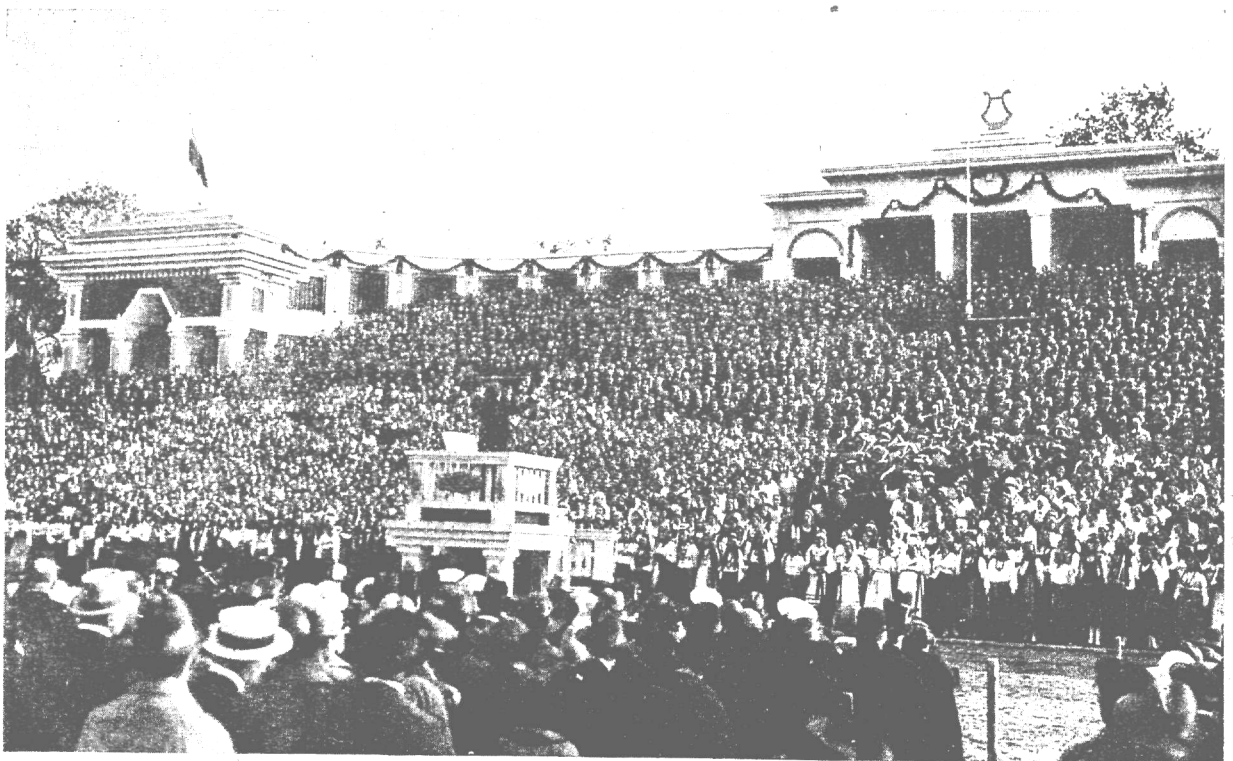
Foto Rambach.

Lauljad on laulupeoplatsile jõudnud. Lipud seatakse lava kõrvale püsti.

Foto Rambach.

Üldvaade laululavale laupäevasel, 30. juuni kontserdil.

Ühendatud segakooride kontsert 30. juunil.
Juhatab J. Simm.

Foto Rambach.

Ühendatud segakoorid laululaval. Lauljad esimestes ridades rahvariietes.

Vaade laululava poolt kuulajate poole 30. juuni kontserdil.

tama meiegi kodumaal neile, kes meil filme sisse veavad ja kes neid otsekohe rahvale kätte muretsevad.

Väljamaal on film sama tunnustatud alana, nagu teater, ka samuti arvustatav. Spetsiaalsed filmiajakirjad käsitavad filmikunsti uusi tehnilisi ja kunstilisi probleeme ja toovad ka kriitilisi märkusi uute teoste üle. Peale selle on igal teiselgi ajakirjal ja ajalehel oma tugev kinoosakond, kus peaaesjalikult ilmuvad uute teoste arvustused. Lühidalt, väljamaal on kinoajakirjandusel ka mainitud suhtes kodanikuõigused ja kino kogu omas ulatuses pole mingi alaväärtuslik balagaaniline asi, millest viisakas ajakirjas või -lehes ja viisakas kultuurilises seltskonnas juttu ei tohi teha, kui pilke ja naeru alla ei taheta sattuda.

Väga hästi mõistes, et meie oludes pole mingit põhjust kinole reklaami teha, kuna meil teisedki kunstiharud, nagu näit. kirjandus, kiratsevad, ei taha need read ka kino meil eriti „kaitsta“ ja talle reklaami teha. Vastuoksa, kinol on Eestis isegi juba ülisuur „minek“. Ei, Eestis on väikeselt kinouputus, s. t. kinopahna uputus ja seda ei hoia keegi vaos. Kino on meil väljaspoole kultuurilisi küsimusi jäänud, ta on paariaks, alaväärtuliseks asjaks tehtud ja keegi ei kannu tema eest hoolt — ainult kinoomanikud ja filmi importöörid teevad omi „sehvte“ ja lõikavad raha ilma ühegi nõudeta publikumi poolt, kes Eestis sama rohkearvuline kui mujal.

Kõige esiti, Eestisse veetakse filmide alal suuremalt jaolt ainult pahna sisse, sest seda on odav väljamaalt kätte saada; kuna kino Eestis avaliku arvamise ees on ikkagi ainult varga poiste ja nuuskurite jant, siis tulevad importöörid ainult „avalikule arvamisele“ vastu ja annavad seda, mis „ehtne“ peab olema kino alal. Kino on lihtrahva asi, „kõrgem kiht“ ja „vaimutegelased“ ei tihka meil end temasse avalikult segada, keegi meil kinopilte korralikult ei arvusta, — mis siis kinoomanikkudel viga seda anda, mida süda kutsub. Kui aga ka meie „vaimutegelased“ kinno lähevad, siis vaatavad

nad pahna teatud häbitundmusega poolsalaja ära ja kiruvad kino üldse. Tõsist arvustust kinole kui tõsisele asjale nad ei pühenda.

Eestis on kinoalal tarvis arvustus sisse seada kunstilises ja tehnilises mõttes. On tarvis, esiteks, nõuda häid ja kunstilisi filme. Teiseks on tarvis nõuda nende filmide tehniliselt head ettekannet, kolmandaks on tarvis nõuda korralikke, viisakaid ja puhtaid kinoruume. Võõrad keeled peavad, nagu igal kultuurimaal, ka eestistatud filmilt kaduma! Kindel on, et kui meil kinode vastu paljunõudlikuks saadakse, nagu igal pool, siis nad sunnitud on paremat pakkuma paremates oludes ja see juba iseenesest nende arvu vähendab ja ainult tõesti kunstilised asutused järele jätab. Kui mitte seda, siis aitab nõudlikkus vähemalt tõsta meil Eestiski seda ala, mis, kui ta juba kord paratamatu on, siis vähemalt korralikku võiks olla.

Juba artikli algul avaldasin ma imestust, et meie „majandusline tõus“ ka kinoalal midagi esile ei too ja ilma ei sünnita, sest filmiküsimus on mujal maades väga ka majandusliste küsimustega seotud. Filmieksport on näit. Saksamaal suureks majandusliseks artiklikuks ja isegi juba sarnasel maal, kui seda Rootsi on. Miks ei pühenda ka mõni Eesti rahamees omi miljone filmitehnikale? Eesti maastik ja taluelugi iseenesest annaks suurepärase võistleja näit. Rootsi maastikfilmidele, mis kogu ilmas omapärastena läbi löönud, — Saksa maastikfilmidest rääkimata, mis ilma algupärata. Meie kodumaa maastikul on väga omapärane ilme: ta pole ei Vene, ei Lääne-Euroopa, ei ka isegi väga Soome maastiku sarnane, ta ligineb kohati Skandinaavia maastikule, kuid tal on sealjuures väga algupäraseid jooni, teda võiks välja vedada ja sellega Eestile tõesti väärilist ja ilusat reklaami teha, palju ilusamat ja väärilisemat, kui seda sport, näituseks, on.

Aga, muidugi, ei sünni seda enne, kui meil kino põranda alt täisõiguslikuks kodanikuks ei tõuse.

Berliinis, 1923.

R. R o h t.

EMA JA TÜTAR.

PEETER ALTENBERGI SKITS.

Nägin kord ema, kes raskesti pettunud oli, et tema armastatud tütreke „head partiid“ teha ei tahtnud — — —

Ta taples temaga, ent südames mõistis ta teda õigeks.

Ta ütles tütrele: „Elu on juba korra niisugune, ka mina olen teda korra nii vastu võtma pidanud, minu armas — — —“

Tütar vaatas emale kibedalt otsa.

Viimaks läks tütar siiski rikkale mehele, kes teda hoidis ja kaitses.

Siis ütles ta emale: „Mul olid kord ebaõiged ettekujutused, ideaalid. Olen nüüd täiesti õnnelik ja rahul — — —“

Nüüd aga vaatas ema tütrele kibedalt otsa — — —

Tõlkinud J. K.

VÕITLUS TSHOMO-LUNGMA, MAAKERA KÕRGEMA MÄEHARJA PÄRAST.

WALTER FLAIG. Tõlkinud I. M.

6

Ümberpiiramine 1922. a.

Jäises suuruses seisib maakera hari veel ikka puutumata. Kohutavad vastased: jäätorimid, gletscheri lõhed ja järsud kaljuseinad oli ta seadnud võitlusse inimese vastu. Osavõtjate lootus kunagi jõuda ta kõrgemale tipule kahanes kõige vähema määrani.

Aga seda enam süttisid neis auahnus, tegutsemistung ja julge meel. Tulise südidusega kasutati talve ning valmistati eelseisvaks otsustavaks võitluseks 1922. a. Jäine kaljukants oma koledate sõjaseltsilistega sarnanes võimsale kindlusele, mida tuli kõikide sõjapidamise abinõudega ümber piirata ja tormiga võita.

— Juhiks valiti parim Himalaja tundja — kindral Bruce. Temale abiks anti kõige tublimad võitlussalgad, kuhu kuulusid eestkätt jällegi Mallory, siis kuulus Dr. Longstaff ja — eriti õnneliku valikuna — ülivahva pealik Finch, vist küll tublim ja tagajärjerikkam nooremate Inglise mäeronijate seas, kelle toredad kirjeldused lubasid temalt oodata kütkestavaid aruandeid. Peale nende võtsid ekspeditsioonist osa veel üheksa mäeronijat, uurijat ja arsti: Strutt, Morris, Morshead, Crawford, Norton, Somnerwell, Noël, Wakefield ja Geoffroy Bruce — kindrali vennapoeg. Geoloog, Dr. Heron, ei tohtinud seekord enam kaasa tulla, sest tiibetlased uskusid, et ta alalise kaljude vastu koputamise eeskätt mägede vaimusid ja jumalaid.

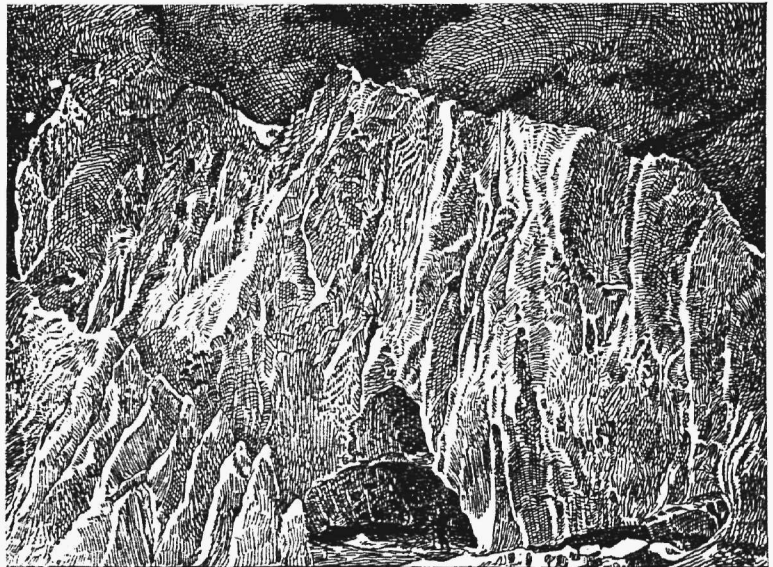
Samasuguse hoolega valiti ka võitlusabinõud: vastupidavad suuremad ja vähemad telgid, korkmadratsid ja udusulist magamiskotid, tugevad riided ja külma vastu kaitseabinõud, keeduaparaadid, ronimisraud j. m.; siis iga seltsi toiduaineid — piinlikult ärakaalutud ning suurtesse plekknõudesse tinutatud, teaduslikud instrumendid, suured ja väikesed päevapildiaparaadid, üks kino-aparaat ja lõpuks suurem tagavara hapniku-aparaate, millede abil oleks võimalik vastupanu kõrgel, hapnikukehvas õhus.

Kõik see piiramisvarustus toimetati jällegi üles Dardshiling'isse. 26. ja 27. märtsil mindi sealt teele ning sammuti tuntud rada üle Phari — Kampa

Dsong — Tinki otseteed Rongbuk orgu, kuhu jõuti 14. aprillil ja asutati oru-pealaager. Ümberpiiramine algas sedamaid. Maa-kuulajad ja löögirühmad saadeti ette hommikupoolist Rongbuk-jääliugustiku äärt mööda; ehitati kaks vahepealist laagrit (I ja II) ning alustati rändamist põiki üle koledasti pragunenud ja lõhkenud jääliugustiku. Rängalt (joonis. 31) koormatud kandjate salgaga oli see tükk hiiglatööd! Aga asi edenes ja 8. mail oldi 6040 m. kõrgusel, Tshang Tse jalal; sinna löödi üles mäe-pealaager (III).

Siit kavatseti ette võtta peakallaletungimisi, muidugi vahepealsete laagrite abil, sest võimata oli võita ühel hoobil need 3000 m., mis veel lahutasid mäetippu laagrist.

Aga juba ülesronimine põhjajarjale oli palju hädasohtlikum kui läinud aastal ja kandamite ülestoimetamine IV laagrisse maksis suurt jõupingutust. See laager asutati 7015 m. kõrgusel, keset luuleliselt metsikut ilma, kus pragenud jääseljandikud, tornid ja lumevallid (joonis. 32) piirasid telke, nagu ürgilma koletised. See sündis 13. mail. Ülejäänud tagavarad toodi üles 17. mail. Mäe-pealaagri komandandi, ooberst Strutt'i, arvates oli nüüd paras aeg esimeseks kallaletungimiseks. Meeste pine-

Joonis 31. Rongbuk-liugustik, mis alt õnnestatud ja millest üleminek 1922. a. väga palju vaeva nõudis.

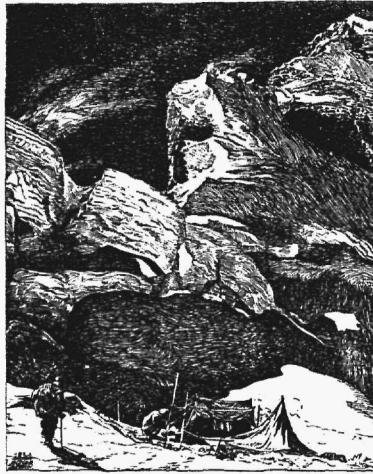
vus ja tegutsemistung oli pikade ettevalmistuste tõttu tõusnud kõrgema tipuni.

Sellepärast asusid Mallory, Sommerwell, Norton ja Morshead 19. mail põhjajarjale ehitatud IV laagrisse. Kaasavõetud 9 kandja terviseline seisukord oli aga järgmisel hommikul õieti halb, sest nad olid õõseks omad väikesed mummeritelgid liig tihedalt kinni pannud. Hommikueine — spaghetti — oli külmanud kivikõvaks, ja suure vaevaga läks korda valmistada seda söögiks. Ka ilm oli paha. Sellest hoolimata asusid nad teele ja ronisid harja mööda „õla“ poole.

Varsti tuli neil edasipääsemiseks raiuda astmeid jäätunud lumme, kuna pealegi tõusis tüütu põhja-lääne tuul, mis pühkis üle harja paksu udu ja sundis neid lõpuks taganema hommikupoolsele küljele ning kella 12 ajal sinna, 7620 m. kõrgusel laagrisse (V) asuma. Edasitungimise peale polnud enam mõeldagi. Ruttu seadsid kandjad kaunis järsule kaljurünkale kaks telki nelja inglase jaoks ja ronisid kiiresti tagasi alla. Külm ja torm aga kasvasid. Kõik neli olid läbi külmanud, kõrvadel ning kätel ilmusid pakase pigistatud kohad. Sarnases seisukorras jäid mehed õõseks välja kõrgusele, millel polnud seni ükski inimene seisnud, rääkimata öömajaks tarvitamisest!

Õine torm tõi enesega vähe rahet ja värsket lund, aga vara hommikul näis ilm olevat parem, mis peale kohe otsustati edasi tungida, igatahes ilma Morshead'ita, kes oli täiesti jõuetu. Tund tunni järel rühkisid kolm meest harja turja poole üles, mis kujunes viimaks enam „kurvaks edasiruumamiseks“. Hapnikukehvas õhus pidid nad — olles ilma hapniku-aparaatideta — võitlema iga sammu pärast. Aegamööda nõrkes jõud, suur väsimus takistas edasiliikumist ikka enam ja enam ning sundis neid viimaks tagasi pöörama, peale seda, kui nad olid jõudnud 8169 m. kõrgusele, umbes 180 m. allpool õla (joonis 34).

„Oleks olnud suur pöörasus“, seletab Mallory, „jätkata ülestungimist kuni viimase jõu piirini ja lootust rajada pärastise allalasku-

Joonis 32. Torm Mount Everesti nõlvakul.

mise kordaminekuks ainuüksi alkoholi ehk tahtejõu peale. Siinsetel kohtadel ei kosu kehajõud allaminekul sugugi, nagu on lugu Alpides. Nii väga, kui meie ka soovisime edasi tungida — ja meie ei olnud veel täiesti jõuetud — oli ikkagi ainus tark nõu — taganeda. Kõrgusemõõtja näitas 8169 m. Pöörasime ümber allapoole lootuses, et jätkub jõudu selleks raskeks ülesandeks.“

Raske südamega laskusid nad alla V laagri juure, kus neid kartlikult ootas Morshead. Kõike sinna maha jättes rutati tagasi, et veel enne pimedat — kell oli vahepeal saanud 4 p.

l. — jõuda põhjajarja laagrisse. Allatulek oli sama vaevaline kui esmast ülesminek! Saagedasti tuli seisatuda ja õhku koguda. Morshead püsis vaevalt jalul. Värske lumi suurendas hädahoitu, mis ilmus äkki ähvardaval kujul nende teele. Üks meestest kukkus ja tõmbas ainsa vilkega ka teised enesega, ja ega nad ei oleks enam tagasi tulnud, kui poleks mitte neljanda köis olnud seotud kõvasti lumme kinnitatud jääkangi ümber. Morshead peatus iga paari sammu järel ja püüdis asjata täita kopsusid õhuga. Ta hingeldas meeletult ning oli peaaegu kokku varisemas, nii et teistel tuli teda kanda. Saabus õõ ja laotas omad mustad varjud õudsele teele. Mehed süütasid laternad ja rühkisid kangekaelselt allapoole, pimedasse sügavusse. Äkki murdus suur terav jäärünk nende ees, millelt nad 5 meetri kõrguselt meeletult alla hüpates pääsesid! Seal kustusid laternad, viimane küünal oli läbi põlenud. Pimedas kobasid nad edasi. Õnneks polnud tormi, muidu oleksid mehed sel ööl kindlasti hukkunud. Viimaks ometi sattusid nad värskes lumes köie peale ja varsti selle järele jõuti ka telkide juure. Aeg lähenes keskööle. Omaks suureks ehmatuseks ei leidnud nad laagrist ühtki keeduriista; õõ tuli mööda saata piinavas janus ja järgmisel päeval laskusid nad veel suuremate piinadega III. laagrisse. Sinna jõudsid nad surmani väsinult ja külma võetult — Morshead'il tulid maha võtta mõned sõrmeotsad.

Joonis 33. Mallory.

Kindral Bruce.

Finch.

Esimene kallaletungimine oli tagasi löödud. Ta oli osavõtjaid tutvustanud vaenlase sõjariistade hirmuäratava teravusega, armutu valjustega ning hädaohtlikkusega, aga ühtlasi oli ta ka näidanud, mida võib korda saata inimlik tegevõim. Kõik senised kõrgusrekordid olid võidetud, aga mehed võitlusest ka niivõrd otsas, et nad pidid sedamaid taganema madalale, isegi kuni Indiasse.

Kuid piiramist ei jätud pooleli, ja uus tormajate salk oligi valmis, kui esimene jõudis alla löödult! Finch ja Geoffray Bruce olid end vahepeal varustanud hapniku-aparaatidega ja tegid nendega parajasti tagajärjerikkaid katseid, kui Mallory oma salgaga tagasi tuli. Nad ronisid kuni põhjajarjani ja olid ühe tunniga jälle all. Mallory salk oli tarvitanud selleks käiguks neli tundi! Kolm päeva hiljem, 25. mail, algas teise löögisalga edasitungimine, neid oli: Finch, Bruce, üks gurkha alamohvitser nimega Tejbir ja kaksteist kandjat. Üle Tshang La ronisid nad kohe harja mööda üles, kavatsedes asuda laagrisse 7900 m. kõrgusel. Aga ilm takistas neid jällegi. Kogu piiramise aeg oli äärmiselt vahelduv; pea valitses kibe külm, pea kõrvetav palavus, oli tuulene, isegi tormine.

Nii ka sel päeval. 7700 m. kõrgusel tõusis tuul ja kihutas peagi määratuid lumepilvi üle harja; neil tuli telkidesse asuda 7777 m. kõrgusel, et (joonis 34) kandjatele tagasipööramist mitte hädaohtlikuks teha. Finch jutustab peasjalikult headest kogemustest, mis nemad ja nende 12 kandjat saavutasid hapniku abil. Pärismaalased, kes esialgul olid pidanud neid aparate ülearusteks ning naeruväärilisteks, tundsid kõrgemal, üle 7000 m., selle abinõu väärtust ja kiitsid hapnikku, nimetades seda „Inglise õhuks“. Kulid olid alatasa väsimata, vedades üles määratuid koormaid ja seda sagedasti kaks-kolm päeva järjestikku! Nii laulsid nad nüüdki oma rahvaviise, kui nad tormiga laagrit ehitasid, et pärast, nii ruttu kui võimalik, põhjajarjale alla laskuda. See oli kell 2 p. l.; siis jäid kolm meest üksinda jääsele tormisele kõrgustikule, kuristikku kohale, kitsale mäeastmele üleslöödud telki. Kõige hirmsam oö nende elus saabus alatasa kasvava tormi saatel. Nad pugesisid magadiskottidesse. Lumepilved tuiskasid vihisedes üle harja ja varsti oli ka kogu telgi sisemus maetud peenikese tuhklume vaiba alla. Külm suurenes, torm niisama. Pikkamisi tuli öö, aga torm möllas endiselt ja varsti pidid nad telki küll siit, küll sealt kinni hoidma ning kindlustama, sest tuul ähvardas seda ära viia. Kella 1 ajal öösel mässas ja mürises orkaan nii, et

neil tuli telgi seinu ja ust kinni pidada. Telgi seinte vihisemine, hulgumine ja ragisemine ei lubanud mõista ühtki sõna. Ikka pöörasemalt märatses torm, tungis telgi põranda alla ja tõstis seda ühes kolme seesoleva mehega kõrgele. Jäine külm tungis luuni, raputas keha. Finch kirjutab: „Oleks need jäised tormid meie telgi veel tugevamini haaranud, siis oleks nad meid ühes sellega virutanud mitu tuhat jalga alla Rongbuk-jääliugustiku sügavatesse kuristikku-desse. Meie võitlesime oma elu eest.“ Vahetevahel julges üks välja minna, et telgiköisi pingumale tõmmata ja kaitsevalli kallal töötada. Nad jõudsid sealjuures äratundmisele, et torm võiks nende taganemisegi teha täiesti võimatuks. Öö läbi mõirgas ja märatses torm ja öö läbi hoidsid mehed telki kinni. Ent ka hommik ei toonud igatsetud rahu, vaid ilm tuiskas edasi lõunani. Siis jäi vaikselt ja puruväsinult vajusid kõik kolm külmale kõvale magadisasemele, vaevalt suutes enestele midagi keeta. „Piirituse abil,“ kirjutab Finch, „sulatasime lund ja keetsime toitu. Aga päris palavav jooki ei läinud meil korda saavutada, sest sarnastel kõrgustel keeb vesi juba nii madala soojuse juures, et kätt võib rahulikult sees hoida põletamata.“

Ja nüüd sünnib uskumatu asi, mida keegi poleks pidanud võimalikuks: Mehed otsustavad üles jääda ka teiseks ööks, et siis kolmandal päeval vast ometi tipuni jõuda! Kell 6 õhtul tulid kandjad üles ja tõid oma isandatele kaasa thermospudelite sees sooja jooki!

Teisel ööl — tänu hapnikule ja vaikusele — said nad isegi magada; nii sagedasti kui nad võtsid „suutäie hapnikku“, magasid nad tükk aega kaunis hästi.

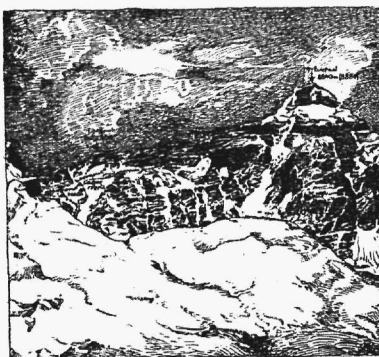
Läbikülmanult ja nälgaselt, aga värskelt ärkasid nad ja tarvitasid kõige pealt tund aega selleks, et öö kestes kangekskülmanud mägestiku saapaid jalga saada. Ühes esimeste päikese kiirtega, kell ½7, asusid nad teele, igaühel seljas hapniku-aparaat nelja tsilindriga; Ghurkal, kes oli karutugev mees, isegi kuue tsilindriga, s. t.: ainuüksi hapnikuvarustust 48 naela! Tema pidi ühes minema umbes 8100 m. kõrguseni, aga juba 7900 m. juures tuli tal tagasi pöörata, nagu näis jäise külma ja tuule pärast, aga ka, et ta aparati valesti tarvitas. Mõlemad inglased võtsid kumbki veel kaks tsilindrit lisaks ja alustasid tormijooksu — mõlemal poolteise-puudaline kandam seljas! — maakera kõrgema tipu peale!!

Aga jälle tõstis pead nende vihasem vaenlane, jumalanna ema jäine sõjaseltsiline, tuul, muutudes aeg-ajalt valjemaks. Ta sundis neid lahkuma harjaturjalt ja selle asemel, et öla

poole, pidid nad enam lääne poole hoides ronima piki peaharja alt üle järsuastmeliste, sagedasti jäätanud kaljuseinte. Püstsirged kaljud ja järsult allalangevad lumeveerud tegid nende tee väga kardetavaks, aga kangekaelse vahvusega tungisid nad edasi. Kõik neis peituva visaduse ja südiduse tõid mehed nähtavale ja Finch sai valmis isegi sellega, et lappis kinni kalju vastu pörkamise läbi vigastatud aparaadi. Aga tuul, pakane ja nüüd juba 5½ tundi järjestikku seljas kantud koorem takistasid liikumist ikka rohkem. „Varsti peale telkide juurest lahkumist olid meie jalad juba päris tuimad,“ kirjutab Finch. Kõrgemal kui ükski inimene omal jõul enne tõusnud — 8326 m. — peatusid nad ja otsustasid „kannatades Tantaluse (joon. 34) piinasid“ tagasi pöörata. Kapten Bruce näitas üles kõrgema tipu poole, mis seisis neist kõrgemal veel ainult 500 meetrit, ja ütles: „Oota sa, vanaeit, küll me su veel kätte saame!“

Finch oli samal arvamisel. Selle järel pöörasid nad ümber ja hakkasid alla tulema. 8080 m. kõrgusel jõudsid nad harjani ja jätsid sinna maha suurde kaljuõõnsusesse neli hapnikutsilindrit. Finch ütleb: „Mida madalamale meie laskusime, seda enam ilmutas end nüüd meie täiesti kurnatud seisukord. Olime puruväsinud ja põlved ei tahtnud meid sugugi enam kanda. Vankusime ja komistasime ja pidime sagedasti jalgu puhkama.“ Ka neile oli mägi tunda annud oma kolekohutavat vägevust. Pögenemise kombel tulid nad alla kuni põhjajarjani, isegi kuni III. laagriini, üldiselt 1900 m. Oli 27. mai. Nad olid kurnatud kokkuvarisemiseni ja seda veel kaua aega tagant järele!

Peale neid võitlusi, mis üle ulatusid kõigest seni nähtuist ja mis jätsid varju kõik siamaale kordasaadetud töö, oli vaevalt usutav, et leidsuks veel ükski mees, kes julgeks asuda selle ülesande kallale uuesti. Aga mehed läksid välja kõige peale. Olgugi, et suuremal osal neist tuli pakasest saadud vigastuste ja kurnatud seisukorra tõttu minna madalamale Kharta orgu, jäid viis meest ikkagi paigale, otsustades kindlameelselt panna kõik kaalule. Aga 3. juunil ilmus esimeste tormide saatel kardetud

Joonis. 34. Mount Everesti põhjapoolsed nõlvakud.

monsun ja möllas vahetpidamata 36 tundi. Uut lund tuli suurel määral. 6. juunil läks ilm selgemaks, aga külma oli 23°. Järgnes imeilus päev ja Mallory, Sommerwell ning Grawford ühes 15 kuliga asusid III. laagri juurest teele, kuna Finch, kes veel ikka väsinud, juba I. laagri juurest tagasi pööras. Lumi näis olevat külma mõjul hästi kandev ja mehed sammusid ülesmäge, jaotatult nelja salka — iga salk omavahel kõiega ühendatud. Kolm inglasi ja üks kuli käisid kõige ees. Uuest võit-

lustuhinast aetud tungisid nad edasi, põhjajarja poole.

Äkki — terav raksatus, otsekui jää ja lumeväljade lõhkemine, selle järel suur vuhin, susin ja kõmin, lumi tõuseb lendu pilvedena; ülevalt veereb müriinal määratu laviin ja kisub inimesed enesega ühes alla sügavusse. Meeleheitlikult võideldes katsuvad nad pääseda hirmuäratava, vihase voolu eest; kuid see paiskab nende üle ja lohistab neid enesega ühes sügava kuristiku serva poole. Visalt võideldes läheb esimesel salgal korda peatuma jääda, niisama teisel; kolmandad aga paisatakse üle jäävalli 20 m. sügavusse ja metsikult järeletormavad massid matavad nad oma alla. Palavikusarnase õhinaga, järelejätmata kaevavad mehed, kes hukkunutele sedamaid olid järele tulnud, aga kuue truu kuli kehad saadakse käte enam surnult, kui elusalt, kuna seitsmes jäi kadunuks jäisesse hauda.

Uhkelt, tardunult ja külmalt seisis kõrgel vägev mägi ja hirmust värisedes ta tõsise, õudse suuruse ning võimu ees, sammusid mehed tagasi orgu. Suure meelearritusega võeti seal vastu kurb sõnum hiiglamäe esimestest ohvritest. Ümberpiiramine katkestati, sest üleval kihutas nüüd monsun hulgudes ja võiduhõisketel üle harjade. Mustad pilverünkad lasusid saladusliste kõrguste tippudel ja kui torm neid sealt vahest minema kihutas, siis nägid koju tagasi pööravad teekäijad — nii sagedasti kui nad tagasi vaatasid — hiiglasuurt, lumivalget pead, mis ulatus üle teiste, see oli veel ikka võitmata, kõige heldem, kuid ometi nii armuta vali jumalanna maa ema.

Lõpp.

LORD NELSONI VIIMANE ARMASTUS.

H. SCHUHMACHERI AJALOOLINE ROMAAN.

Tõlkinud E. J.

Nagu viha saatuse vastu hiilis Emmasse, et see talle varemalt polnud Nelsoni läkitanud. Rõõm, et Nelson temaga oma kõrgeid ideid jagas. Valu, et ta midagi teha ei suutnud, mis oleks teda edasi viinud. Kindlasti uskus ta tema jõusse, tema tulevikku.

Sellest päevast unistas ta, kus ta temale kord keeldunud loorberpärja pähe võib panna. Olgu ka tema südame õnn teisega, kui ainult tema hing ükski kord, üksainuski kord tema hingega käsikäes elu kõrgustes hõljub. Nagu kaks valget tulukest, mis südamlilikult üksteise vastu surudes hetkel ööpimedust valgustavad, kus Emma rändama pidi...

Nüüd mõistis ta tolle Maria Magdaleena õndsusest, kes Önnistegija jalgu pesi. Aalandlikult sellepärast teenides, et ta armastada tohtis. Et nagu Vesta naispreestrid pühade tulede ees oma enda südamete ees põlvitada...

Pühad olid Emmale ööd, kus ta oma kallima peale mõtles. Vabastatud maisest lihalikust kattest lähenes temale armsama hing. Ta kuulis tema häält, nägi tema silmade sära. Vaikset kõneles Nelsoni hing temaga, kattis teda kõlava muusika merre, hoovas temasse hella liigutavat soojust. Leelutavatel kiirlaintel hõljus ta ise üles, kõrgemale, ikka kõrgemale. Kuni tema maine elu kustus. Ja ta üheksainsaks pehmeks värisevaks akkordiks muutus. Mis kuldsetel pilvekäharatel sosistades haihtus...

Kuna tema päevad olid täidetud elu inetu sopaga. Vahetpidamata tuli intriige septseda, uusi kokkuleppeid sõlmida, uusi valesid leida. Verimeres sammus aeg ja Palazzo Sessa müüridest tungis läbi ohvrisuits.

* *
*

Sest silmapilgust kui Emma Inglismaa saadiku abikaasana esikord hoovi parketile astus, võitis ta Maria Carolina usalduse. Isegi põhjusi ei varjanud kuninganna. Emma iludus oli teda nõidunud ja tema avalik, lihtne olek, mis noorusaega Maria Theresia hõlma all ning lõbusat järeloomamata Viini hoovielu meele tuletas. Kuna Neapolis igalpool usaldamatus, kavalus ja salasepitsused peitusid, mis olid hoolikalt varjatud Hispaania kombekorra vormi-

desse. Teades end igalt poolt luurajatest ümbritsetud ei tohtinud Maria Carolina ühtki mõtlemata sõna ütelda, mis käänata ja keerata lasi ja millega rahva seas viimastki lugupidamist 'austialanna' vastu võis sumbutada. Ta ei leidnud oma abikaasa juures mingit kaitset keerulistes küsimustes, mida Ferdinand oma laiskuse tõttu tema kaela veeretis, — ja sealäbi muutus tema iseloom kahekümneviiie õnnetu abieluaasta jooksul kibedaks. Üksinda seisis ta võõra rahva seas, põlgusega ning usaldamatusega seda vihkamist tasudes, mis talle küll avalikult, küll varjatult ette kanti.

Emma ilmumine oli temale nagu päikesekiir pika öö tagant. Sir Villiam oli rikas, täites oma kallimale iga viimast soovi. Emma täielik ilu ehtis pigemini kuninghoovi, kui ta ise sellest miskit hiilgust oleks saavutanud. Kui tal üldse poliitilist auahnust oli, siis kasutas ta seda kuninganna heaks. Iga aeg oli Inglismaa Neapeli vankumatu sõber, Maria Carolina alaline toetaja võitlustes revolutsiooni vastu, mis kord-korralt lähemale veeres, ähvardades tema trooni ja laste pärandust.

Emma mõistis vaikida. Ettevaatlikult tehtud proovid olid seda tõendanud. Kunagi ei olnud ta saladusi edasi kannud, kunagi teiste silmis seda au tasumata jätnud, mis ta Majesteetidele võlgnes. Ja lõpuks oli see ilus omakasupüüdmatu naine palju valusid üle elanud, mis ta hinge õrnaks ning kogemusrikkaks on teinud. Ja sellesse hinge võis Maria Carolina kõike oma häda ja muresid kallata, ilma et pruugiks karta äraandmist ehk pettust. Mis Maria Antoinette'ile tema õnnelikkudes päevades Luise Lamballe oli olnud, seda oli Emma Maria Carolinale; südamlilik, kavaluseta sõbranna. kellesarnast kuningannad harva oma okasteedel leiavad...

Kui Maria Carolina vaiksetel õhtutundidel nõnda Emmaga kõneles, oli ta täis naiselikkust, avalikkust ja õrna andumist. Emalikul tegi ta plaane oma seitsme lapse tuleviku kohta, kes talle kaheksateistkümnest ellu jäänud, ja kelle pärandus suure perekonna tõttu väga vilets oli. Kaebas täis häbi ja põlgust kuninga alatute kirgede üle, mis teda kui haritud naist ja kuningannat sügavalt haavanud. Mäletas kurblikult neid väheseid õnnetunde, mis talle külm

abielu kinkinud. Ta oli kord noort vürsti Carmanicot armastanud. Tolle kuningliku armastusega, mille saatus on varstine langemine. Raudsetele ja mõistlikkudele riiginõuetele oli ta ohverdanud oma armsama. Nagu ta ennast ise igapäev, igal tunnil ohverdas.

Kui Maria Carolina sellest lühikesest südamekevadest rääkis, kattis isesugune õrn jume tema nägu, tugev Habsburgerite alumine huul värises, hää l kostis nagu poolsegaselt. Ja Emmale näis nagu tõuseks neist sõnadest närtsinud rooside puudulik lõhn...

* *
*

Kuuteistkümmendal oktoobril langes Maria Antoinette guillotinel. Viie päeva pärast sai sir Villiam seda teada.

Keegi ei julenud kuningannale tema jumaladatud õe saatusest kõneleda. Ferdinand põgenes hirmuga oma jahilossi, kogu riigijuhtimist välisministri hoole jättes. Sir John Acton kohustas selleks sir Villiami, kuid sir Villiam värises Maria Carolina vihahullustuse ees. Peaaegu paludes otsis ta Emma juurest abi.

Pilkavalt „naeratava filosoofi“ peale vaadates, heitis ta nõusse.

Kui ta aga õhtul pahaaimamata kuningannale vastu istus, ja see tema jaoks kõige ilusama puuvilja vaasist valis ja koorima hakkas, langes talle kurblogu raskelt südamele. Siis tema suust pidi Maria Carolina seda kuulma, mis tema hinge põhjani värisema paneb...

Arglikult algas Emma. Lähenes kõrvalteedel kaks, kolm korda eesmärgile. Et otsustaval silmapilgul tõest jällegi tagasi pörgata.

Lõpuks hakkas Maria Carolina midagi taipama. Noa käest pannes pööras ta kärsitult oma uuriva pilgu Emma poole.

„Teil on muud asjad peas, mylady!“ ütles ta kibedalt, isegi aunime tarvitades. „Mis on? Olete teateid Pariisist saanud? Juba kaks korda nimetasite kuninganna nime!“

Esimese karmi sõna juures oli Emma püsti tõusnud.

„Teie Majesteedi kõrge õe tulevik hirmutab mind“, vastas ta aupaklikult. „Ma ei tea miks, aga viimastel päevadel... alalõpmata pean selle verijanu peale mõtlema, mille joovastuses jakobiinlased oma püha kuninga elu külge puutusid...“

Maria Carolina vaatas imestades üles.

„Ja Ludvigi saatust võrdlete minu õe omaga? Ma ei mõista mispärast. Arvate, et inimesoo häbistajad unustavad, et ta austrialanna on? Seda sõna visati talle sõimuna näkku. Siiski on see tema kaitse. Ma usun pariislased hoiavad

endid Austria kuningast eemale. Kui verijoo vastus kustunud, on nad rõõmsad, et nad teda ja lapsi Viini tagasi võivad saata. Teie raputate pead? Rääkige, mylady! Mis teie arvate?“

Kurvalt tõstis Emma pilgu.

„Verijoovastus, Majesteet? Rahvas võib küll selle mõju all olla. Juht aga... Ma olen Robespierri kõnesid lugenud, neist teda ennast omale silme ette seadnud. Ta räägib kireta, vihata. Aga kuningaseisus on tema ja rahvalitsuse põhimõttele vaenuline. Sellepärast püüab ta trooni hävitada, kuningat ja kõike, kes lähedal seisavad hukata. Arvate, Majesteet, et see asjalik mees Austriat kardab? Tema, kes valmis on ennast ja kogu rahvast oma ideede eest ohverdama?“

Ärritatult tõusis Maria Carolina püsti.

„Mylady! Teie räägite, nagu mõistaksite neid ideid õige!“

„Ma põlgan neid kõigest südamest ja kõikide oma tunnetega, nagu kõik teised inimesed. Aga siiski, kui ma ennast selle rahva asemele sean... see rahvas, kes nii kaugele läks, et oma süütu kuningat kaagile viia, võib see veel tagasi pöörata? Kui ta kuningannat vabastab, ei tohi ta karta, et see sõjaväe eesotsas tagasi tuleb ja kätte tasub.“

Maria Carolina silmist lõi tuluke.

„Kaitsetu naine! Süütud lapsed! Kui nad ainult julgevad!“ Rahutult käis ta edasitagasi. Äkki jäi ta Emma ette seisma. Kortsus kulmudega, usaldamatu pilguga. „Miks teie mulle seda kõike kõnelete, lady Hamilton? Teie räägite nagu Acton, sir Villiam, vürst Castelicala, Marchese Vanni ja prokuraator Guidobaldi. Jakobiinlaste ideid nimetavad nad katkuks, mis Pariisist üle kogu Euroopa laiali laguneb. Ka Neapel olla külge hakanud. Admiraal Latouche — Tréville ohvitseride läbi, kes salaja meie maale tulnud, et meie noorsugu kihvtitada. Ma ei peaks enam oma hoovi peale lootma jääma. Aadelid, ametnikud, kodanikud, sõjaväed, laevastik — kogu rahvas olevat kuningatrooni-vastane. Nõnda kõneldakse mulle vahetpidamata. Ja nüüd ka teie, mylady! Neid paari silmapilku, kus mulle rahu antakse, kasutate selleks, et Ludvigi verist tonti mulle seinale maalida. Mida sellega tahetakse? Pean ma mõistuse kaotama? Mind millegiks sundima, mida avalikult nõuda ei juleta?“

Tema hää l kostis teravalt ja ähvardavalt. Emmalt ei tõstnud ta pilku. Aimas ta Actoni ja sir Villiami tööd, kes püüdsid Inglismaale kasu kuninganna ja tema rahva halbade suhetest?

Vaevalt suutis Emma oma rahutust varjata. Moonutuskunstist kinni haarates, mida ta sir Villiami koolis õppinud, tõusis ta püsti ja mõõtis kuningannat tõsise pilguga.

„Majesteet käskis öelda, mida mõtlen. Kui mu sõnad ei meeldi... Ma olen Inglise saadiku abikaasa. Majesteet lubab mind kõige armulisemalt taanduda“.

Maria Carolina pigistas hambad kokku, keeras äkki ümber.

„Kuis teile meeldib, mylady!“

Emma kummardus sügavalt ja läks. Vaevalt jõudis ta aga ukse juure, tormas kuninganna järele, tõmbas teda kleitipidi tagasi.

„Sa lähed tõesti? Kas sa siis ei näe, et haige olen? Mu viimane jõud lõpeb.“

„Majesteet...“

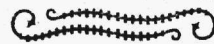
„Ah, jäta see majesteet! Kui me omavahel oleme... Hea küll, ma olen sind haavanud. Mü

kuum veri... Palun andeks. Oled sa nüüd rahul?“

Emma ümbert kinni võttes, läks ta temaga laua juure tagasi, asetaski ta diivanile, silitas tema põski, naeratas ja suudles teda. Suur laps oli ta veel, mängis Emmaga nagu nukuga. Siis võttis ta uuesti noa kätte ja hakkas puuvilja koorima. Pistis magusaid tükke naerdes Emma huulte vahele.

Emma lasi enadaga kõik teha. Naeratas naljade üle, vastas väikseid õrnusi. Aga miski nagu kibedus tärkas temas. Oma ülesande täitmiseks ei leidnud ta ühtki teed. Ikka jälle libises kuninganna käest. Poliitikas peaaegu jonnakalt kindel olles, oli Maria Carolina isiklises läbikäimises närviline, ebakindel, kukkus ühe asja pealt teisele, nagu puhkaks ta neis sõnade mängus ja nagu hoovaks sealt tema tahtmisse uut jõudu.

(Järgneb.)

Blaise Pascal.

Pascal, kuulus matemaatik, kelle sündimisest käesoleva aasta juunikuus möödus 300 aastat, sündis

Clermont'is, Auvergne'is, 19. (3.) juunil 1623. Aastal 1631 tuli ta kaheksa-aastase poisikesena oma isa seltis Pariisi, kus, alates iseõppijana,

enese pühendas matemaatikale ja saavutas sel alal nii suurt edu, et juba 12-aastasena esitas oma enese leitud süsteemi ning 16-aastasena kirjutas iseseisva teose koonuslõigetest. Matemaatika kõrval huvitus filosoofiast ja füüsikast. Olgugi haiglasena, jätkas oma stuud üme järelijätmatult 31. eluaastani, millisesse aega kuuluvad tema tähtsamad tööd matemaatika ja füüsika alal, nagu peenimalt kombineeritud arvemasin, baromeetri tarvitusele võtmise kõrguste mõõtmise juures ja meteoroloogilisteks otstar-

veteks, vedelikku tasakaalu teorii, kaudne arvamisviis, matemaatilise kolmnurga teorii jne.

Selle järele, kui mõne aja oli andunud Pariisi káararikale elule, tegi teadusmees a. 1654 äkki lõpuarve oma minevikuga ja, põhjalikult muutes elamisviisi, valis asukohaks maja Port-Royal'i lähikonnas, kus askeetliku valjusega pühendus vaatlikule elule Astus ühendusse Arnauld Nicole'i, Lancelot ja teiste jansenistidega: tollest aegjürgust on pärit ta kuulsad kirjad jesuiitide vastu, mis ilmusid a. 1656 ja 1657.

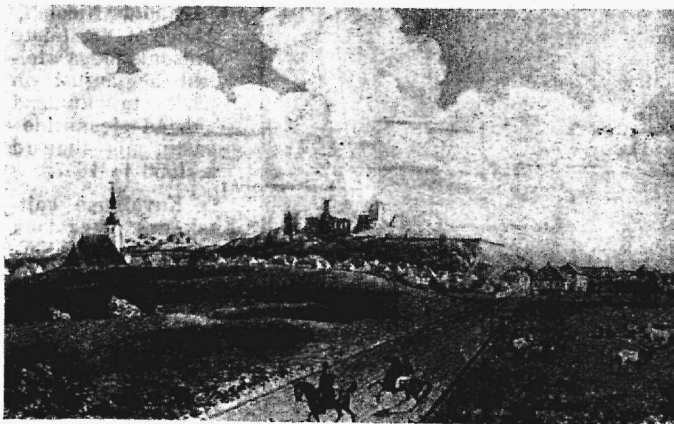
Kavatsuse kaitsekõnes avaldada oma filosoofilisi vaateid, mille järele töde pole saavutatav ainult mõistuse abil, kuna tunne annab mõistmise Jumalast ja heldusest, katkestas surm. Pascal suri 19. (3.) aug. 1662.

RAKVERE LINN 700-AASTANE.

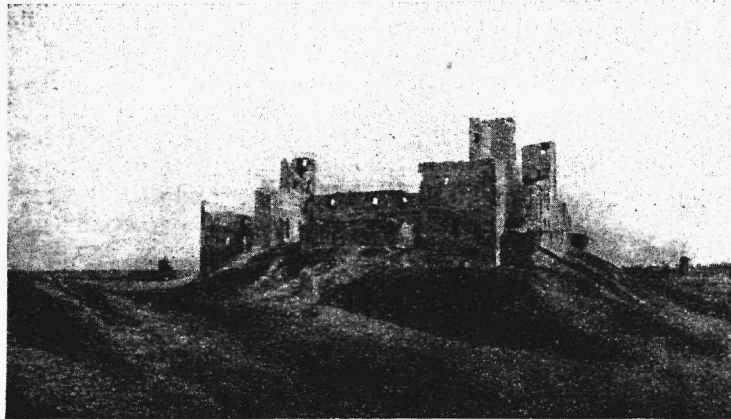
J. P.

Rakvere linn asub Vallimäe voore idapoolsel jalal. Vallimäe, vana lossivaremete ja luteri-usu kiriku sihvaka torni äärjooned lõikavad taeva tagaseinale silueti, mis annab linnale ilme; madal Vene kiriku torn, kolm-neli vabriku korstnat ei täienda seda ilmet kuigi palju. See siluett hakkab juba kaugelt silma paistma, kui linnale lähenedalääne, põhja või ida poolt. Lõuna poolt on maastik künkulisem, ja linna siluett ei paista kuigi kaugel. olgu siis mõne künka otsa. Niisama ulatub vaade Vallimäelt lääne ja põhja poole kaugemale üle lagendiku. Loode poolt paistavad Pähni mäed — vana Eesti maalinn, Haljala kiriku torn ja Põdruse postijaam; kirde poole ulatub vaade veel kaugemale, paistavad Kunda vabriku korstnad, Malla mõis ja sünke kühmana Vanamõisa männik. Lõuna poole ei ole silmaring nii avar. Seda varjab alguses kohe Rakvere põline tammik, sealt edasi metsarikas künkline maastik, Pandivere kõrgustiku algus.

Linn asetub mäejalal C kujulisena, ovaal

Rakvere a. 1807. Unger-Sternbergi pildi järel.

Rakvere lossi varemed.

mäe poole. Pikkust põhjast lõuna oleks üle kolme kilomeetri, kui arvata Sakala nahavabriku juurest kuni Palermo trahterini; keskest aga ulataks ülelinna kiviga visata. Rakvere asub peaaegu Tallinna ja Narva kesk-

vahe peal: Tallinna oleks õhujooant 91 klm., Narva — 103 klm; mererannast on Rakvere 21 klm.

Kõige vanem osa linnast on muidugi endine loss. See olevat mõnede arvamist mööda a. 1220. asutatud, ja linn — 1223.; teiste arvamiste järele olevat loss a. 1223. asutatud, linn tekkinud kohe järgnevatel

aastatel. Nii võiks, aluseks võttes mõlemaid ülaltoodud arvamisi, käesolevat aastat lugeda Rakvere 700. juubeliaastaks.

Rakvere lossi asutamise aega ei saa täpselt kindlaks teha. Igatahes on loss Daani kuninga Voldemar II asutatud, ja arvatavasti varsti kohe peale Tallinna rajamise. Laienevale Daani võimule oli kaitset vaja, niihästi maa pärisrahva, eestlaste, kui ka naabrite, venelaste, vastu. Selleks asutati Rakvere ja Narva lossid ühel ajal.

Rakvere lossi ümber tekkis peagi asundus, mis varsti linnaks laienes. Vist olid kauplemise võimalused Venega ülisoodsad ja meelitasid läänest palju kaupmehi siia.

Kirjalikult esineb Rakvere nimi esimest korda aastal 1252., nimelt säärases ühenduses, mis laseb aimata, et see on kindlustatud koht, loss. Võib ka arvata, ja on katsutudki seletada, et Rakverest juba varem kirjalikult juttu tehtud. Nimelt palus Tallinn a. 1228. Riia raadilt „Riia õigusi“; seal esineb siis talinlaste kõrval ka virulaste nimi, kes ka „Riia õigusi“ palunud. Sel ajal antud või tahetud anda ühele Virumaa asundusele linna õigused, ja see olnud Rak-

vere. Vene kroonikas nimetatakse Rakveret esimest korda a. 1268. Rakubor, Rakuvor, ilma lähemalt tähendamata, kas see on loss, küla või linn. Aastal 1302. oli alevik lossi külje all juba nii suur, et Daani kuningas Erich Menved talle kõik needsamad õigused andis, mis olid Tallinnal; seega sai Rakvere Lübecki õigused. Vististi korraldati siis linn sisemiselt Tallinna eeskuju järele. Vähe aega enne Eestimaa ordu alla saamist, a. 1345, kinnitas Daani kuningas Voldemar IV veel kõik Rakvere õigused ja vabadused.

Päale 1343. a. jüriöö mässu, mis Liivi ordu abiga maha suruti, nägi Daani valitsus, et ta ei jõua valitseda ega hoida kauget asumaad. Sellepärast andis Daani pealik Bertram Parmbek 14. mail 1343. ühes Tallinna lossiga ka Rakvere lossi (veidi hiljem ka Narva) Saksa ordu kätte, et see need „Daani kuningale hoiaks.“

Aastal 1346. müüdi Eestimaa Saksa ordule, aasta hiljem sai ta Liivi ordu kätte. Nüüd asus lossi orduvot, kelle alla kuulus ka Rakvere linn.

Ordu valitsuse ajal hakkas linn jõudsasti kasvama. Kauplemine Venega oli väga elav ja tõi linnale ja ordule suuri rikkusi. Ordu armastas muidu küll ajada väga egoistlikku kaubandus-poliitikat, kuid siin olid ordu huvid linna omadega nii lähedalt seotud, et orduvotid linnale igaviisi kergendusi ja eesõigusi püüdsid muretseda. Aastal 1470. asutas ordumeister Volthuss von Herse Kunda lahe ääre Toolse lossi (kutsuti sel ajal Saksa keele Frederberg, hiljem Tolsburg). Selle lähem ülesanne oligi kaitsta ordu ja tema vasallide kauplemist mereröövlite ja teiste sagedate raturikkujate vastu. Rakvere oli kaupade, peaaesjalikult vilja koonduspunkt, ja kauplemine käis ennegi veeteed mööda, nüüd aga muutus läbikäimine Lontova sadamaga väga elavaks. Linn sai sellest muidugi kasu. Kaubanduse kõrval edenes ka tööstus jõudsasti. Rikkad ümbruskonna mõis-

nikud andsid linna käsitööliste head teenistust.

Üldse oli orduaeg linnale täielikuks õitseajaks. Linnal oli siis üle 400 maja, mitu kirikut ja abikirikud (nende all mõeldakse maa-kirikuid, millel iseseisvaid kogudusi ei olnud), klooster, gildemaja, haigemaja, magistraat, mis seisis koos 2 bürgermeistrist ja 6 raeherrast. Väljaspool linna olid suured maaomandused, külad ja mainitud abikirikud. Iseäranis laiendas linna maaomandust ordumeister v.

Plettenberg. Orduaegast, nimeit juba 1390. aastast, on ka praegune linna vapp tuntud: kõrge põhjal kuldtaht, selle peal kuldne aadlikkroon.

Orduaegsest linnast ei ole praegu enam midagi järel. Kus kohal asusid klooster, gildemaja ja teised orduaegsed suured ehitused, ei ole võimalik enam kindlaks teha. Sa-

muel Waxelbergi linnaplaanil 1683. a. ei ole nende asukoht näidatud. Stokholmi sõjaarhiivis olevat Rakvere linnast kaks plaani, võib olla on nendel ülalmainitud ehituste asukoht näidatud. On küll teada, et praeguse linnakiriku asemel ordu ajal oli Mihkli kirik, kuna aga tolelaegse peakiriku, P. Maarja kiriku asukoht teadmata. Võib arvata, et linn oli koondatud rohkem praeguse

Rakvere. Vaade kesklinnale pritsimaja tornist.

Rakvere. Vaade kirdepoolsele linnale Vallimäelt.

kesklinna, nimelt kiriku ümber; linna ehituste all võis olla osa meieaegsetest kirikumõisa põldudest, praegune Pikk tänav. Sisemiselt Tallinna eeskujul korraldatud, võis linnal ka väliselt olla Tallinna või keskaja linna laad, kitsad tänavad, majad tihedalt koos. Linnamüüri ei ole aga Rakverel kunagi olnud.

Selleaegsed kroonikerid tunnistavad, et orduaja lõpu poole Rakvere kodanikud olnud väga jõukad. Ühes sellega aga lõdvenenud kõlblus ja kodanikud elanud ülemeelikut ulaelu. B. Russov ütleb omas kroonikas Rakvere rikkuste ja kodanikkude ulaelu kohta: „Rakvere alevikus elas Saksa valitsuse ajal rikas kodanikurahvas ja oli seal hea toidus ja kõik asi odav.“ „Toidus käis siin, nagu ka teistes Liivimaa alevites, suuresti käes. Sest maad igalpool olid täis aadlikke, maapriisid, talupoegi, kes kõik, mis neil tarvis oli, alevist pidid saama, mis ka kaupmeestele, kullaseppadele, rätseppadele, ja teistele käsitöölisele mitte kahjuks ei olnud, mis läbi nad ülemeelseks ja uhkeks läksid ja omil häil päevil enam ei teadnud, mis pidid tegema. Sellest tuli suurema hulga metsik ja korratu elu. Sest söömine ja joomine, prassimine päevad ja ööd ja peksmine, pistmine, kisklemine oli Rakveres kõige suurem au ja kiitus, ja kellel kramm pale peal oli, see uhkustas sellega nagu mõni mees kuldkeega, ja niisugune mees võis Rakveres alati eestantsija olla. Sest niisugust krammi pidasid nemad suureks mehisuse ja kindluse märgiks, ja see oli tervel maal tuntud ja nimetati sellepärast krammi Rakvere küüneks. Ja kui kedagi nähti, kel kramm näos oli, siis öeldi ikka: „See võiks Rakveres ausasti eestantsija olla.“ Siis kaebab Russov, kui vähe kodanikud sel ajal kirikust hoolinud ja ütleb edasi: „Viimane kodanikuvogt ehk kohtumees ses alevis julgus õpetajale kirikus, kui see kantsli pealt rakverelaste pattusid noomis, vastu rääkida ja seda pidasid mitmed temale suureks mehisuse julguseks“. Samasugust ja veel halvemat ulaelu elanud viimane orduvogt ja võinukandja.

Võib olla on Russov kui kaasaegne liig erapoolik ja vali kohtunik ja liialdab veidi, kuid on üldiselt teada, et vanas Liivis mitte ainult aadel, vaid ka kodanikud kergemeelset ulaelu elasid. Seesama asjaolu sai saatuslikuks vana Liivi orduriigile. Igatahes elati ka Rakveres kergemeelselt ja hooletult päevast päeva. Selle külla elu ja ülemeelikuse järele tuli, nagu Russov arvab, kohus ja nuhtlus, venelased.

Kui venelased aastal 1558. Eestimaale tungisid, ei olnud Rakvere ja lossi piiramiseisukorda seadmiseks midagi tehtud. Viimane orduvogt Gerhard Hüen von Anstenreidt, kelle ulaelu Russov nii valjusti hukka mõistab, põgenes oma varandusega aegsasti Tallinna, ja jättis lossi venelastele „ilma püssipaigata ja mõõgahoo-

bita.“ See oli aastal 1558. Osa kodanikke põgenes Tallinna, lootes sealt abi venelaste vastu, osa jäi paigale.

Rakvere jäi venelaste kätte 23 aastaks ja oli venelaste edaspidistes sõjalistes operatsioonides heaks toetuspunktiks. Venelased hakkasid lossi kohe kindlustama. Keskaegne rüütli loss ei pakkunud moodsate sõjariistade, suurükide vastu enam suuremat kaitset, sellepärast asusid venelased kohe kogu Vallimäe kindlustamisele. Russov*) selle kohta kirjutab järgmist:

„Sel ajal hakkas moskvalane Rakvere maja, mis peale Narva kõigi nende majade seas, mis ta seekord kätte sai, kõige ülem ja parem oli ja mille külge kogu Viru maakond kuulub ja mille kõrval ka tore alevik aset on, sõja vastu kindlustama. Ta kaevas seal selle pika mäe lossi ees üsna järsult ära ja ehitas sinna ette kummaltki poolt müüri üles ja kiskus mungakloostrikiriku, kilditoa ühes teiste kodanikumajadega, kivehitused hoopis maha ja viis kivid oma ehitusele ja ehitas üles mäele ning müüri peale ümberringi igasse külge suured vägevad pullvärgid, blokkhausid, tornid ja laskevallid vägevatest pakkudest ning palkidest ja laskis sinnavahele mõnesaja eluhoone seada, kus mõnituhat meest sees võis varju leida. See oli eeskindlus. Aga Saksa lossi peeti vangija moonamajaks, kus üksi venelane ei tohtinud elada kui aga vojevooda üksi.“

Nii ehitasid venelased lossi ümber kaunis tugeva kindlustuse, kuhu nad ka hulga sõjaväge võisid mahutada. Lahtine linn sai aga järgmistel sõjaaastatel alati kannatada. Aastal 1568. röövvisid ja põletasid linna Pärnu mõisameeste salgad, kes selles sõjas rahulikkudele elanikkudele niisama kardetavad olid kui vaenlasedki. Krooniker Russov ütleb, et mõisamehed tulnud moskvalaste piirkonda Virusse, käinud maa läbi, põletanud toreda vana alevi Rakvere üsna ära ja teinud maaga tasa, ja siis läinud suure saagiga jälle Pärnu tagasi. Aastal 1572. käis salk rootslasi ja sakslasi Rakveret piiramas ja rüüstamas. Selsamal aastal liikus läbi Rakvere Joann Hirmsa määratu suur sõjavägi Paide alla, millise sõjakäigu peatoetuspunkt oligi Rakvere. Tee ääres põletasid ja riisusid selle suure sõjaväe salgad kus aga said; muidugi ei annud nad ka Rakverele armu.

1574. aasta algul piiras Rakveret Rootsi sõjapealik Klaus Akesen, kelle väes teenisid rootslased, shotlased ja sakslased. See oli nii rahvusliselt kui ka elukutseliselt kirju juhtumistsijate kogu, kes sõdis ainult saagi pärast; üksmeel ja kord puudusid selles sõjaväes täiesti. Rakvere pommitamine ei annud kuigi suuri

*) B. Russov, Liivimaa kroonika I. K. Leetbergi tõlge.

tagajärgi, niisama kaevamised ja tormijooksud. Sõjamehed hakkasid ümbruses röövima ja isekeskis kaklema. Iseäranis kisklesid alati mõisamehed ja shotlased. Krooniker Hiärn jutustab, et 17. märtsil tulnud nende vahel kokkupõrge, ja ühe tunni jooksul kaotanud shotlased selles mõllus 1500 ja sakslased 30 meest. Venelased vaadanud kindluse vallidelt seda mõllu pealt ja tunnud selle üle suurt rõõmu. Kohe peale selle, 24. märtsil, lahkus Klausen kogu leeriga Rakvere alt.

Aastal 1575. tuli Rakvere alla tataritega sõdima ja kindlust piirama „Liivimaa Hannibal“ Ivo Schenkenberg. See oli Tallinna kodanik, rahalööja sell, kes maruliste talupoja- ja igasugu juhtumisotsijate salkadega oma käe peal pidas venelastega väikest partisaanisõda, palju enam aga röövis ja rüüstas. Talupoegade abil, kes hästi tundsid kõiki kohalisi sooja metsa-teid, oli Schenkenberg alati informeeritud venelaste liikumisest. Sellepärast teadis alati õigel ajal neid varitseda kitsasteedel ja sildade ääres, ja tegi ootamata kallaletungimiste läbi venelastele palju kahju. Kõige selle pärast oli Schenkenberg venelastele kardetav ja vihatud vastane. — Vähe maad Rakvere kindlusest eemal sai Schenkenberg teada, et venelased tema jaoks liig tugevad, sellepärast hoidus lahingust ja tahtis vastast välja lagedale meelitada. Schenkenbergi venna pealekäämisel alati siiski pealetungimist, mis ka paar korda õnnestus. Siis aga sai ühes lahingus, nimelt 17. juulil, Ivo Schenkenberg haavata ja langenud ühes 60 mehega venelaste kätte vangiks. Kroonika kirjutaja ütleb, et venelaste rööm Ivo tabamise üle olnud nii suur, nagu oleks vangid sattunud mõni kroonitud võrsta. Osa tema mehi hukatud Rakvere lossis ära, osa pääsnud põgenema, kuna suurem osa temaga ühes Venemaale saadeti. Küll pakus Schenkenberg enese eest kolm tähtsat bojaari, keda Tallinnas vangis hoiti. Kuid venelased hindasid „Liivimaa Hannibali“ kal-

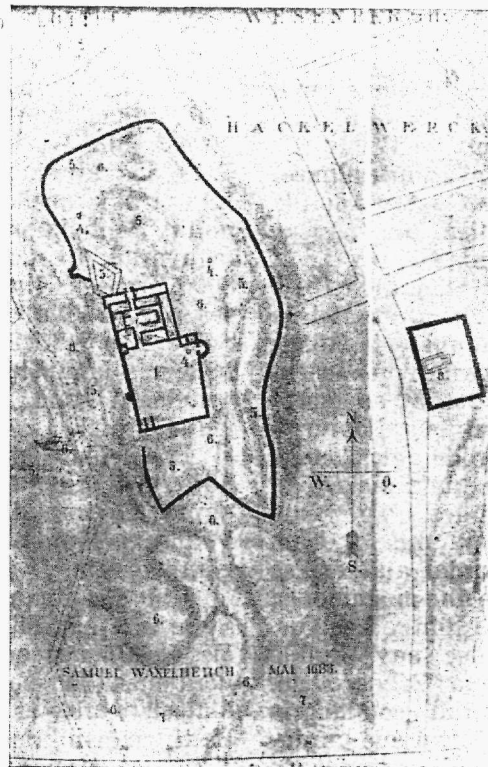
limalt. Ta hukati Venemaal ühes oma kaaslastega.

Ajaloolise sündmusena tuleks veel seda nimetada, et Liivimaa mõisnikud Johan Duwe ja Elert Kruse, kes venelaste poole üle olid läinud, a. 1569. Rakverre kutsusid Tallinna saadikud, kellele ettepaneku tegid selle üle läbi rääkida kuidas Liivimaa ja Tallinna linna Vene tsaari võimu alla anda. Tallinna saadikud ei annud mingisugust vastust, ja neist läbirääkimistest ei tulnud midagi välja. Ordu-

riik oli ametlikult juba a. 1562. lõpetatud, osa ordumaid oli sel korral pidulikult Poolale antud, Eestimaa mõisnikud ootasid Daanist kaitset, kui aga nähti, et Daani suuremat kaitset ei suuda anda, pöörduti Rootsi poole. Rootsi sõjavägede abil kihutati vaenlased maalt välja.

1581. aasta algul tuli Rootsi väepealik Pontus de la Gardie oma väega Soomest üle lahe jää Eestimaaale. 20. veebruaril asus ta Rakvere alla laagrisse. Tallinnast oodati abiväge, sõjamoona ja suurtükke. Enne veel kui abi kohale jõudis, hakati pommitama lossi ja kindlust tuliste kuulidega. Puust eelkindlus hakkas põlema, kogu kindlust ja lossi vigastati raskesti. Venelased ei suutnud enam kuigi kaua vastu panna. Vene väepealik Saburov algas läbirääkimisi ja andis lossi ja kindluse käest 4. märtsil. Kroonikakirjutaja tähendab, et igal kindlusest lahkujal venelasel olnud käes puust pühakuju.

Kui rootslased lossi oma kätte said, oli see juba kaunis puruks lastud. Linn jäigi esiotsa Rootsi kätte ja hakkas kohenduma. Kuid rahu-aeg ei kestnud kuigi kaua. Uue aastasaja algul puhkes lahti uus sõda, seekord Rootsi ja Poola vahel. Seda sõda peeti küll enamalt jaolt Liivimaal, aga Rakvere sai ka kannatada. Aastal 1602. sai linn Poola kätte, ja käis siis ühe käest teise kätte, kuni viimati a. 1605. rootslastele jäi. Kõigi nende viimaste sõdade ajal purustati lossi väga palju. Aastal 1635. jäeti loss kui kindlus täiesti maha, sellest

Rakvere lossi ja ümbruse plaan 1683. a. maikuus. Samuel Waxelberg.

1. lossi õued, 2. lossi kabel, 3. lagunenud eluruumid, 4. kaevud, 5. kõrged vallid ja kindlustused, 6. orud, 7. künkad, 8. linna kirik (sel ajal lagunenud Mihkli kirik; järgmisel aastal alati uue, praeguse kiriku ehitust), 9. Rakvere mõisamaja.

juba kaunis puruks lastud. Linn jäigi esiotsa Rootsi kätte ja hakkas kohenduma. Kuid rahu-aeg ei kestnud kuigi kaua. Uue aastasaja algul puhkes lahti uus sõda, seekord Rootsi ja Poola vahel. Seda sõda peeti küll enamalt jaolt Liivimaal, aga Rakvere sai ka kannatada. Aastal 1602. sai linn Poola kätte, ja käis siis ühe käest teise kätte, kuni viimati a. 1605. rootslastele jäi. Kõigi nende viimaste sõdade ajal purustati lossi väga palju. Aastal 1635. jäeti loss kui kindlus täiesti maha, sellest

ajast algas lossi hävinemine ja varemeteks muutumine. Ka linn oli muutunud rusuhunnikuks. P. Mihkli kirik, mis praeguse kiriku asemel oli, leiti a. 1680. nii lagunened olevat, et ta jumalateenistuseks enam ei kõlvanud. Siiski on teda poollagunena kolmveerand aastasada tarvitatud. Praegune kirik on 1684.—1691. a. endise Mihkli kiriku asemele ehitatud.

Aastal 1618. tegi Rootsimaa Venemaaga Stolbovas rahu ja a. 1625. sai Rootsimaa Rakvere lepingu põhjal Poola käest omale.

Enne veel kui Rakvere nimetatud lepingu põhjal Rootsi omaks sai, andis Rootsi kuningas osa Rakvere maaalast Hollandi, Seelandi ja Lääne-Frieslandi kõrgema nõukogu presidendile Reinhold v. Brederodele. See oli Niederlandi langemise ajaloos kuulsaks saanud Heinrich von Brederode järeltulija. Reinhold Brederode oli nimelt Stolbovas Vene-Rootsi rahutegemisel kaitsnud Rootsi huvisid ja hiljem Gustav Adolfile võimaldanud Hollandist rahalise abisaamise. Tasuks nende teenuste eest kinkis Gustav Adolf Brederodele kuningliku kirjaga 11. juulist 1618. Rakvere lossi külge kuuluvad 20 adramaad ja Toolse lossi pärandatavaks laenuks ja tõstis Brederode Rootsi vabaherraks parun von Wesenbergi nime all. Kui Gustav Adolf 30-aastasest sõjast hakkas osa võtma, tarvitas ta rahamuretsemisel jälle kaks korda Brederode abi. Tasuks esimese abi eest sai Brederode kinkimiskirjaga 16. maist 1629. Rakvere lossi ühes kõige selle alla kuuluvaga pärandatavaks omanduseks. Linn muretses omale küll kohe selsamal ajal erilise kuningliku kinnituse oma õiguste ühe maaalade ja varanduste kohta, kuid sellel oli lühike kestvus. Tasuks viimase rahamuretsemise eest kinkis Gustav Adolf ka Rakvere linna Brederodele. Kolmas kinkimiskiri, mis oli antud sõjalaagris a. 2631. ei sattunud Stokholmi. Kui siis kuningas Gustav Adolf varsti surma sai ja Brederode kuningliku kirja põhjal Rakvere linna kui eraomanduse oma kätte tahtis võtta, nõutasid linna saadikud a. 1635. Stokholmist oma õiguste uue kinnituse. Varsti näitas aga Brederode Stokholmis Gustav Adolphi allakirjutatud kinkimiskirja ette, ja linn kaotas kõik oma vabadused ja õigused ja läks kui eraomandus Brederode kätte.

Nüüd algas Rakvere sulaspõlve aeg. Russovi ennustatud nuhtlus oli käes. Küll katsus linn oma kaotatud õigusi ja omandusi tagasi saada, kuid see ei läinud korda. Isegi olemasolu eest tuli võitlust pidada, ja see kestis poolteist aastasada. Sõdade läbi purustatud ja äsja kõik õigused kaotanud endine tore ordulinn kuivas kokku väikseks aleviks, vaevalt hoidus järel neljas osa majadest. Rakverelased pidid nägema, kuidas linna endiste suuremate ehituste varemehki uuristas ader.

Vabaherra von Wesenberg Brederode pärijad mütsid a. 1669. Rakvere ühes kõigi õigustega Eestimaa landrat'ile von Tiesenhausenile. Omanikkude vahetus ei toonud Rakvere sisemises elus mingisugust muudatust, sest Tiesenhausen muretses a. 1672. oma ostule kuningliku kinnituse ja sai selle läbi kõik Brederodele antud õigused. Selle kuningliku kinnituse pärast ei kärpinud a. 1685. Kaarel XI moodustatud reduktsiooni-komisjon Rakvere omaniku Tiesenhauseni õigusi ega maid, ehk see komisjon muidu küll mõisnikkude maaomandusega õige valjult talitas. Nii ei toonud „vana hea Rootsi aeg“ Rakverele midagi head, vaid sai hoopis kardetavaks linna olemasolule.

Põhjasõja ajal ei saanud Rakvere otsekohe lahingute läbi kannatada, sest Rakvere kui kindlus oli juba Liivi sõjas oma tähtsuse kaotanud ja 1635. kindluste kirjast maha kustutatud, Kaarel XII tarvitas linna kui seljatagust toetuspunkti; siin koondas vägesid, siin olid moonatagavarad. 13. nov. 1700. läks Kaarel XII siit 8000 mehega Narvale appi. Rakvere läheduses peetud lahingutest oleks nimetada: 1703. Sõmeru mõisa väljal ja 1708. Vinni mõisa all. Mõlemas kaotasid rootslased. A. 1703. valdasid venelased linna, riisusid ta paljaks ja põletasid maha.

Põhjasõja lõpul oli ümberkaudne maa ja linn rüüstatud ja lage. Mida tuli ja mõök ei olnud hävitanud, seda hävitas nüüd katk. Põhjasõja lõpust kuni 1721 a. oli Rakvere ilma elanikkudeta.

Kui Eestimaa Nystadi rahulepingu põhjal Vene alla sai, siis oli Tiesenhausen kiire küll Vene valitsuse ees oma õiguste tunnustamist nõutamas. Ja see läks tal peagi korda. On ju üldiselt teada, et keiser Peeter oli väga helde Balti mõisnikkude õiguste jaluleseadmises. 1728. kinnitas sellekohane keiserlik komisjon Gustav Adolphi kingituskirja põhjal Tiesenhauseni õigused Rakvere linna ja mõisa kui eraomanduse kohta. Sellesama kinnituse andis ka valitsev senat a. 1771.

Selleaegsed linna kodanikud, kes sõdadest ja katkudest olid järele jäänud, olid laiali pillatud ja vaeseks jäänud, ega suutnud omi õiguse isegi nende maakohtade kohta maksma panna, mis seni linna ehituste all olnud. Täisehitamata maaplatsid liideti vähehaaval mõisamaa külge ja künti üles. Nii liideti mõisamaa külge suurem osa seni veel järele jäänud linna maaalast; nii kadus ida pool oja olevast alalinnast viimane jälg, jäi ainult seisma rida maju, mis asusid Vallimäe jalal. 1807. a. pildil ei ole linn suurem kui see majaderida. See on praegugi Rakvere peatänav, Pikk tänav.

Küll püüdsid hiljem kodanikud protestidega ja palvetega kaotatud õigusi ja omandusi tagasi

saada, kuid kõik oli asjata. Aastal 1774. teatas kindralkuberner linna kodanikkudele, et kui nad omi kohuseid mõisaomaniku vastu ei täida, siis neid sunnitakse selleks sõjaväe abil. Need kohused olid mitmesugu maksud ja tegu. Mõisaomanik sundinud kodanikkude naisi ja tütreid omale ketrust ketrama, nagu seda talupojadki tegid. Kord pole kodanikuprouad seda tegu enam tahtnud teha, kogunud turuplatsile kokku ja põletanud lõngad ära. Mõisnik lasknud aga turu üles künnda ja sundinud kodanikunaised ikkagi sõnakuulmisele. Kaubanduslisi ja tööstulisi ettevõtteid võidi avada ainult mõisaomaniku loaga, kes siis kõigi nende ettevõtete pealt oma heaksarvamise järele tolli võttis.

Aastal 1783. seati meie maal sisse n. n. asevalitsusline kord, siis sai Rakvere Viru maakonnalinnaks. Temale anti linna õigused ja osa maid tagasi, mis riik võõrandas mõisnikult ostuteel. Sellekohases keiser Pauli käsus senatile 1. märtsist 1797. öeldakse järgmist: Kui a. 1783. Eesti kubermang asutati, omandati riigile Rakvere alev ühes ümbrusega. Et Rakvere seaduse järele paroness Tisenhauseni oma, siis käsime meie temale, Tisenhausenile, riigi varameistri korraldusel meie summadest maksta 45.011 rbl., nii nagu selle kindlaks määranud Liivi- ja Eestimaa kindralkuberner Brown.

Küll ei saanud linn kõiki maid tagasi, mis tal oli orduajal, siiski võis ta hakata kosuma ja kasvama. Tõusid ellu jälle kaubandus ja käsitöö, iseäranis löi õitsele tõldsepa- ja vasepatöö.

Aastal 1805. asutati linnas kreiskool ja a. 1814. rahvakool; mõlemad praegu linna algkoolid. Veidi hiljem asutas Rakveres sündinud arst Zeeh tütarlaste kooli, mis praegu töötab tema nimelise tütarlaste erarealgümnaasiumina.

19. aastasaja algul näib rakverelaste kõlbline elu jälle lõdvenud olevat. Mitmed teated sellest ajast räägivad, et paremad kodanikud rakverelaste elukommete üle tõsist muret tunnud; teisel jälle avaldatakse headmeelt selle üle, et kreis-

kool on suutnud tõsta kodanikkude kõlblist tasapinda. Arst Zeeh asutanudki oma kooli selleks, et selle kaudu avaldada kodanikkude tütarde peale kõlblist mõju.

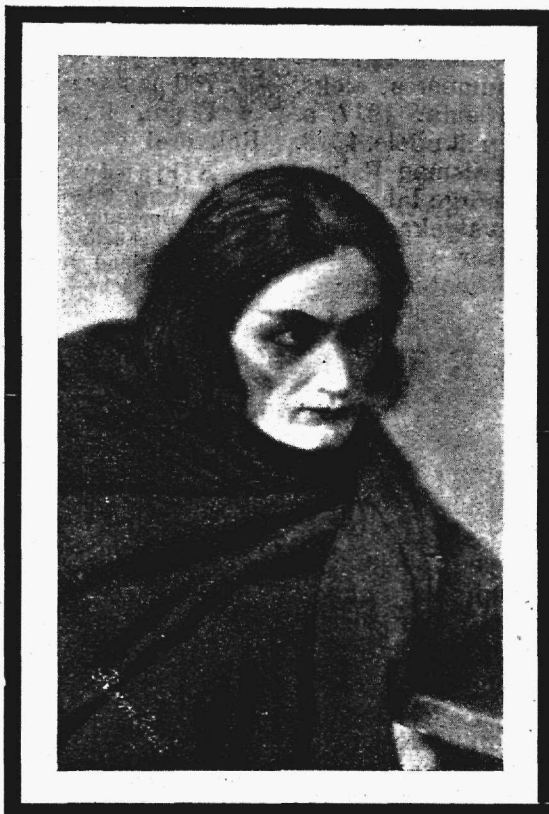
Iseäralist hoogu Rakvere kasvamisele tõi Balti raudtee, mis sealt läbi läheb ja a. 1870. avati. Räägitakse, et toleaegsed Rakvere linnaisad ei olla tahtnud raudteed Rakverre ega annud ka raudteejaama jaoks maad. Kardetud nimelt, et raudtee võtab oma olla palju linna karjamaad ja et sõidu all võib surma saada palju linna lehma. Siis ehitatudki jaam Rakvere mõisa maa peale. Hiljem seistud neilsamuil põhjusil ka Tartu haru Rakverre toomise vastu. Peale raudtee avamise hakkas kohe linna külje alla Rakvere- ja Roodevälja mõisa maa peale tekkima alevik, mida selle nimelise kõrtsi järele hakati hüüdma Kukekülaks. See agul on nüüd linnaga liitunud.

Rakvere kasvamise kohta järgmised arvud:
1881. a. oli linnas 4.270 elan.
1897. " " " 5.560 elan.
1913. " " " 6.700 elan.
1922. " " " 7.663

1922. a. andmed on võetud rahvalugemise järele. Aadresslaua andmete järele ulatub elanikkude arv 9.500.

Rakvere oli läinud aastasaja alguseni täiesti saksa- ja käesoleva aastasaja alguseni kadakasaksa-linn. Eesti element hakkas vähehaaval linna tungima läinud aastasaja 20. ja 30. aastates õpipoistena, käsitöölisena jne. Rahvakoolis ja kreiskoolis õppis 30. aastates tuntav protsent eestlasi, enamasti mõisaametnikkude lapsi. Neile anti saksanimed, ja nad kadusid pärast sakste hulka. Eesti linnaks hakkas Rakvere muutuma peale raudtee avamise. Siis tuli linna Eesti tööliste kiht ja hakkas tekkima ka Eesti kodanlus, kes alles mõni aasta enne ilmasõda majandusliselt ja iseteadvusliselt nii tugevaks sai, et linna valitsuse oma kätte suutis võtta.

Esimene Eesti selts, haridus- ja kooliselts „Kalevipoeg“ asutati a. 1880. ärkamisaja tegelase Kunderi algatusel, kes siin a. 1876—1886.

Aug. Bachmann †. Foto Rambach.

Hommikteatri juhataja, Valter Hasencleveri näidendis „Inimesed“ Aleksandri osas.

oli õpetaja. See selts pidas vähe aega üleval kooli „Kalevipoeg“. Pikka aega ei olnud sellel seltsil ühegi tema koolil. Praegustest seltsidest oleks tähtsamad rahvamaja- ja haridusselts ja käsitööliseselts.

Rakvere praeguses majanduslikes elus ei ole kauplemisel ja käsitööl kuigi suurt tähtsust; nad täidavad vaid kohalisi nõudeid. Viimasel ajal tekkinud vabrikutest, millel laiem tähtsus, oleks nimetada: kolm nahavabrikut, tärklisevabrik ja linavabrik.

Koolisid on Rakveres kaheksa — 4 gümnaasiumi, õpetajate-seminaar ja 3 linna algkooli.

Viimase aja poliitilistest sündmustest oleks, lühidalt registreerides, järgmist öelda: 1917. a. suvel pandi Rakveres alus Eesti polkudele. 1918. a. 26. veebr. lahkusid Vene väeriismed Rakverest. Selsamal päeval oli kokkupõrge lahkuvate Vene väerühmade ja Rakvere valgekaardi vahel, kusjuures üks Eesti ohvitser surma sai. 28. veebruaril tulid Saksa okkupatsiooniväed

Rakverre, valdasid linna ja valitsusasutused. 1. märtsil poosid saklased raudteejaama aeda puie ja jaama ette telefonipostide külge 12 punaväelast. Need korjused peeti rippumas kolm päeva, siis koristati ära. Sellesama aasta 10. ja 11. detsembril lahkusid Rakverest viimased okkupatsiooniväe riismed. 15. detsembril, peale Rägavere lahingut, langes linn enamlaste kätte. Enamlased surmasid Rakveres palju inimesi ja matsid nad ühishauda. 12. jaanuaril 1919. taganesid enamlased ja tulid sisse Eesti rahvaväed.

Sest ajast peale on Rakverel olnud rahu-päevad.

700-aastase juubeli puhul tahaks soovida:

Elagu, kasvagu, õitsegu Virumaa pealinn Rakvere!

Kirjandus: B. Russov: Liivimaa kroonika I ja II. K. Leetbergi tõlge — G. Mettig: Baltische Städte. — Löwis: Burgenlexikon — A. Richter: Baltische Verkehrs- und Adressbücher B 3 Estland. — Fr. Bunge: Das Herzogtum Estland unter den Königen von Dänemark. — Die Evangelisch-Lutherischen Gemeinden in Russland II. B.

SPARTAKUSE MÄSS.

HANS LANDI jutustus.

Eessõna.

Lord Byroni kuulus sõna: I want a hero! — Ma tarvitan kangelast! — ütleb välja ka kogu inimkonna tungivama tarviduse. Pole midagi, mis inimese ülevama hingeseisukorra, nimelt vaimustuse, elementaarsemini välja kutsub kui kangelase nägemine ja teda tähelepanemine. Inimkonna ajalugu, mida meie suurushullustuse pealetulekul „ilma ajalooks“ nimetame, omab mõtte ja väärtuse ainult inimeste kangelasliku esinemise, ilmumise ning tegutsemise läbi. Kustutatakse nende hiilgus ajaloo raamatutest, siis ei jääks midagi muud üle kui inim-masside vastastikkune jõle röövimine, metsik tapmine ja määratlemine.

Kõrgema kõlbluse kohtuniku ees sünnib nende väga piiratud valik, keda valituma auga — nimelt kangelaslikkusega — kroonida ning kaunistada võib. Paljast teost on selleks llig vähe, et kedagi kangelaseks nimetada: selleks on tarvis, et ka tema tegude motiivid kõrgema moraalseaduse ees püsima jääksid ja puht-kõlblistena osutuksid.

Napoleon Esimesele oleks see kõrgem kohtunik kangelase nime sellepärast keeldunud andmast, et korsiklane oli absoluutne mina-inimene; see kõrgem jõud, mis teda sundis tegutsema, oli ainult auahnus.

Mees aga, kelle teod järgmisi lehekülgi täidavad, thraakialane Spartakus, on kangelane selle sõna kõrgemas ning sügavamas mõttes.

Tema kangelaslikkus on kindel; ka kõrgema moraalikohtuniku peenema ja tundelikuma kaalu peal proovituna jääks see kindlasti püsima. Sest see ainuke mees ning kangelane tuli mõtte peale tolleaegse ilma orjased nende viletsusest päästa ja teostas seda mõtet, ilma et ta sellest pisutki egoistlikeks eesmärgiks kõrvale oleks kaldunud. Spartakus ei mõtelnud oma suure ja püha töö juures silmapilkugi iseene peale. Ta pani oma jõu, oma julguse, oma strateegilise suurvaimu täiesti selle asja teenistusse. Ta oli nõus esimeste suurte võitude järele nimetult pimedusse kaduma ja sündmuste näitelavalt ära astuma, pärast seda kui oma saatus-kaaslased julgesse kohta oleks viinud. Et aga tema inimeste lühike nägemine ja nende ülemeal seda tarka plaani keelas teostamast, siis ohverdas ennast Spartakus ja läks oma vägede jäänuste eesotsas surma...

Tõesti — siin on kangelane, kelle pärast noorsoolgi koolipinkidel süda tulisemalt lööma hakkab.

Selle inimeste-vabastaja traagiliku suurus on luuletajaid ning loovaid kuntsnikke ikka jälle uuesti selleks kaasa kiskunud, et nad seda kangelast nii luules, draamas ja romaanis kui ka marmoris ja maalituna austavad.

Järgnevatel lehekülgedel tahetakse ajalooliste allikate põhjal näidata, kes see võrratu inimene oli ja mida ta teinud, et Rooma riigi õnnetut orjaseisust needmisest ja piinast päästa...

I.

Rooma orjad.

Rooma majapidamine lasus peaasjalikult orjaseisuse peal, iseäranis vabariigi lõpu poole, kui ilma allahetmine Roomale kõige suuremat toredust lubas. Orje peeti vanal patriarhaalsel ajalgi, siis oli aga orjade arv isegi suursugustes majades nii väike, et see asjaolu üksinda sundis orjadega inimväärsest ümber käima. Sel ajal istus ori ka rikkamate juures oma isanda aseme kõrval — roomlased sõid pikali olles — madalal järil ning jagas isanda perekonnaga lihtsat söömaaega. See oli sel ajal, kus majaisa veel ei hābenenud adraga maad künda. Sellest paistis välja usaldus inimese vastu, kui isand oma orja kõrval tööd tegi.

Kõik see muutus põhjalikult järjest kasvava kõlbluslangemisega, maakera pealinna ikka suuremaks kasvava rikkusega, mille kodanikud sel ajal kogu tuntud ilma igas osas laastasid ja röövisid ning oma saaki usinasti Rooma kokku vedasid. Ka inimesed langesid neile saagiks: nad tõid sõjavange orjadena kaasa. Rooma orjade hulk kasvas vahetpidamata, tänu selle juurevoolule; seda hulka suurendasid järeltulijad orjade-vahelistest abieludest ja orjad, keda kaubana sisse veeti. Palju inimesi elas sellest hābistavast inimestega angeldamisest ja sai selle läbi rikkaks. Selle kauba tarvis olid orjaturud. Kõrgetele puust lavadele seati orjad müügi jaoks üles. Nende valgekslubjatud jalad näitasid, et nad müüa olid. Orja kaelas rippuva väikse tahvli peal oli tema vanadus, koht, kust pärit, tema kehalikud või vaimlised head omadused üles märgitud. Nende andmete tõelikkuse eest vastutas müüja. Kui ta seda teha ei suutnud, siis pandi selle tähiseks orjale kübar pähe. Iseäranis kallid eksemplaare, kes suurema hariduse, osavuse või ilu pärast tähelepanu vāärilised olid, hoiti lukustatud ruumides ning näidati ainult jõukatele ostjatele.

Greekamaal oli ori seaduse poolt oma isanda eest kaitse alla võetud. Seadus määras isanda nuhtlemis-õigusele kindlad piirid.

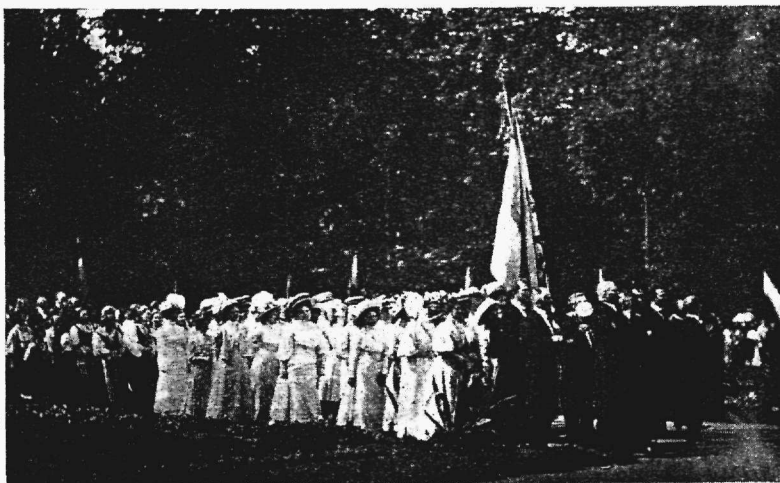
Roomas jälle polnud ori muud midagi, kui isanda täiesti kaitseta ning õigusteta omandus. Nad sarnaseid elutule asjale. Omanik võis orjale kõige hirmsamaid hinge- ja ihupiinasid mõista. Enesestmõista, et ta orja surmatagi võis.

Rooma kõrgema seisuse hiiglarikkuse juures oli orja vāärtus väike asi, siiski ei kaitsnud nende elu mitte seegi arvamine, mis kallid ning suursuguseid loomi metsikute omanikkude hādaohtliku ümberkāimise eest hoiab. Ei, Rooma orja vāärtus oli nii väike, et neid sagedasti murāānidele, armsamale luksus-kala liigile, tiikidesse söödaks visati ehk hulgakaupa tsirkustesse kiskjate loomade ette heideti.

Kujutatagu enesele seda rasket saatust ette.

VII Eesti laulupidu 1910. a.

Foto Vannas.

Estoonia laulukoor rongikäigu eesotsas Kadriorus.

Maakoovid lähevad lossi eest mööda.

Rõdul kuberner Korostovets.

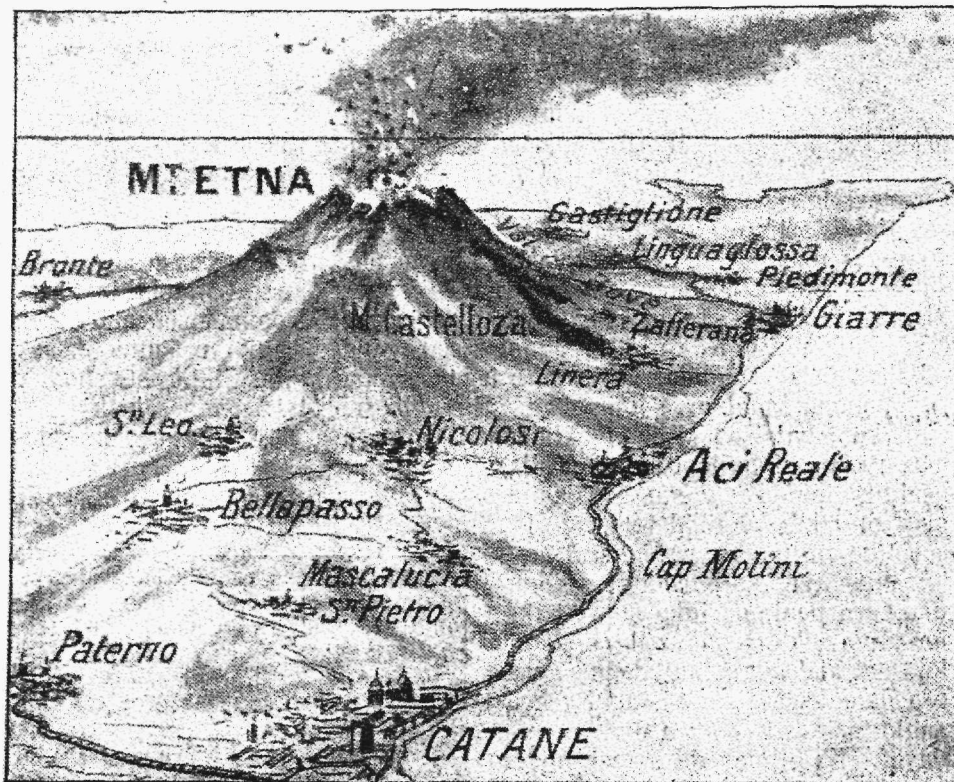
Etna.

Hiljuti jälle kord suuremat tegevust avaldanud vulkaan Etna Sitsiilia saarel arvatakse kõrgeimaks kõigest Euroopa tuld purskavaist mägedest (kõrgus — 3279 meetrit). Ta moodustub ainsast lamapinnahesest hiiglakoonusest, mille põhja pea-aegu ringikujuline ümbermõõt ulatub 145 km. Mäe külgede kallak pole järsk, vaevalt 2—5 kraadi ümber, suurenedes ülalpool 6—8 kraadini. Kõrgemal kerkib Piano del Lago nimeliselt tasapinnalt elliptiline keskkoonus, järsk-kallakliste külgedega, veel 300 m. ulatusel. Koonuse idapoolse tipp-pinna sisse-langusest on tekkinud katlakujuline org Valle del Bove. Eruptsioonid mäe kraaterist pole liig sagedased, enamasti avaldub seesmine põnevus ainult tugevate aurupilvede ja tuhasaju ilmumises.

Taimekasvu järele ja-guneb Etna kolme ossa: haritud maa-ala mäe jalal, mis kannab paremaid õli- ja viinapuid, siis, sellest kõrgemal, metsapiirkond kastanite ja kuuskedega, ja lõpuks täiesti kõrbetaoliselt lage laavajõgedest ja tuhaväljadest moodustatud pind, mis talvel kaetud lumega.

Etna kuulub Sitsiilia saare kõige hilisemate geoloogiliste moodustuste hulka. Ta koonuse kasvamine algas kaugel merelähese vee all, kuna ta absoluutset iga arvatakse 50.000 aastani.

Suuremaid tegevusavaldusi, millest ajalooliselt teada,

märgitakse juba aast. 396 ja 122 e. Kr. Samuti on teada eruptsioonist ühes kaasaskäiva maavärisemisega a. 1169, siis edasi a. 1329, 1536 ja 1537, kuna iseäranis tegevusrikas on olnud vulkaan 17. aastasajal. 18. aastasajal on nimetamisväärsamad eruptsioonid aast. 1763, 1787 ja 1792. Ka 19. aastasajal on märgitud rida laavaheiteid, nendest viimane a. 1892, kuna 20. aastasaja eruptsioonidest võimsam oli hävitust toov tegevus aast. 1910, kestes 23. märtsist 20. aprillini.

kui ühe barbaari suguharu vaba liige, kes sagedasti suursugusest perekonnast pärit, võitlusse oma maa eest läks ning roomlaste kätte vangi langes ja orjapõlve viletsusse sattus. Orjade seas oli palju haritud inimesi. Arstid ja kirurgid kuulusid peaauglikult orjaseisusse. Ette-lugejatenä, kirjutajatenä, muusikameestena olid haritud orjad oma isandate teenistuses. Nad olid miimikerid, tantsijad ja tantsijannad ja taskukunstnikud — nad olid omanikkudele naljategemiseks ja meelelahutuseks.

Suur osa orje, keda vulgaarideks kutsuti, oli lihtsamate tööde jaoks. Nad olid kokad, rätsepä, toapoisid ning „-tüdrukud“. Viimased olid sellega harjunud, et kärsitu käskijanna väiksemagi eksituse juures teravate nõeltega nende paljaid käsivarsi torkis; näiteks siis, kui juukseammimise juures lauk kohe ei õnnestunud ehk kui riidepaneku juures mõni

riidekurd käskijanna meelepärast ei lannegunud.

Rooma suursuguses majas oli terve orjade vägi käsutada. Seal olid kondiitrid, habemeajajad, kunstnikud juukseammimise, lauakatajad, aednikud, ehitustöölised, raami, mille peal isand istus, kandjad, uksehoidjad, nomenklaatõrid, s. o. inimesed, kes hästi kodanikkude nimised ja nägusid meeles pidasid; nad jooksid uulitsatel isanda raamtooli kõrval temale nende vastutulijate nimesid, keda oli tarvis teretada, kõrva sosistades. See oli sagedasti valimiste huvides tarvilik, et lihtsale kodanikule niisugust austust näidati.

Kui suur väärtus orjadehulk väga rikkalegi roomlasele oli, paistab Plutarch'i märkusest välja, kes ühe rikkama roomlase, Marcus Licinius Crassus'e elulookirjelduses ütleb: „Peale selle oli ta veel paljude hõbedakaevanduste,

Rhein-Main-Doonau kaanal.

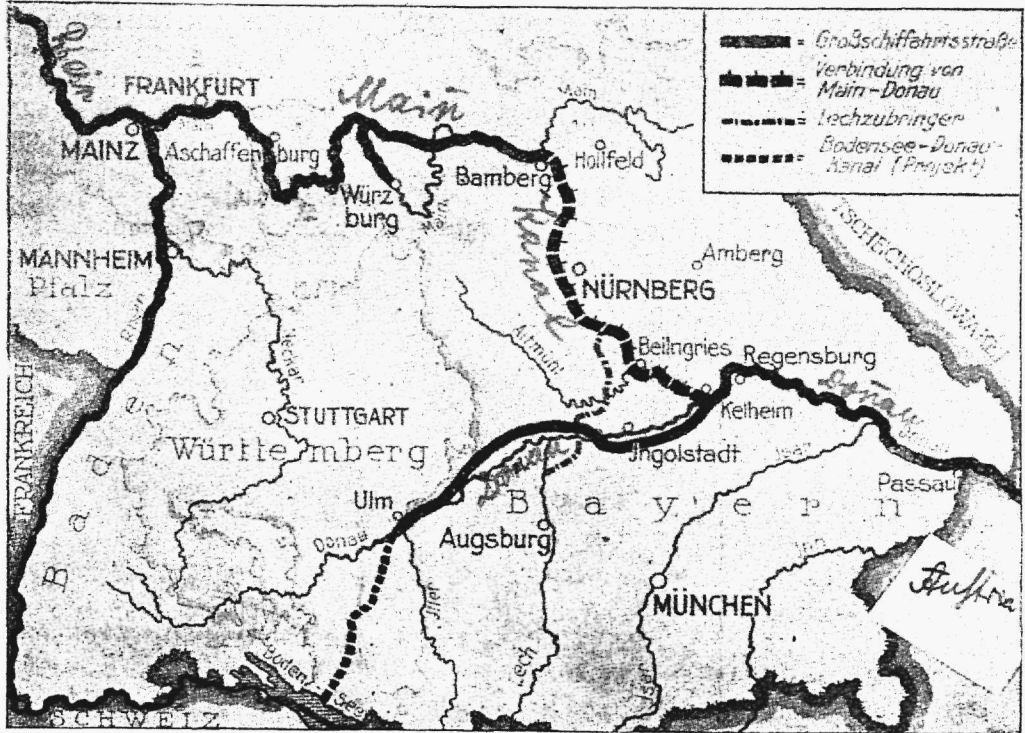
Hoolimata maa purustatud majanduslisest seisukorrast, on Saksamaal siiski ette võetud ja pea lõpule jõudmas uus, eriti majandus- ja kaubanduselule üldiselt suure tähtsusega ehitustöö, nimelt kaanal, mis peab ühendama Euroopa kaht suuremat jõeteed — Rheini ja Doonau.

Rhein on laevasõiduks kõlbulik otterdamist Strassburini, kuna ta reguleerimise tõttu veel enam tarvitavaks tehakse kuni Baaselini. Doonau, Regensburgist üle Viini ja Budapesti kuni Mustamereni, on tuntud hea laevateena juba ammu suure tähtsusega Kesk-Euroopa majanduselule. Praegune uus kaanal ulatub Rheini harult Mainilt, Bambergi juurest, kuni Doonauni, ühtudes jõega vähe maad ülalpool Regensburgi.

Eriti suur on uue veeteo tähtsus muidugi Saksamaale, nimelt Rhein-Westfaali hiiglatööstustele ja söe-

kaevandustele, Mannheimi ja Frankfurdi keemiatööstusele, Baieri metsamajandusele jne., mille saaduste edasitoimetamiseks ta hädasti tarvilik.

Kuid samuti suure tähtsusega on ta ka teistele maile, sest et märksa lühendab teed Atlandi ja Põhjamere ning Eel-Aasia vete vahel.

Peosa Rhein-Main-Doonau kaanalist.

Teelühendus Lääne-Euroopa ja Ansia vahel, saavutatav uue kaanali abil.

viljakandvate väljade ning nende harimiseks tarvitaminevate inimeste omanik. Sellegipärast peaks arvama, et see kõik midagi polnud selle suure hulga tublide orjade väärtuse kõrval, mis tal oli; seal oli ettelugejaid, kirjutajaid, rahahoidjaid, õue-meistreid ja laaukatjaid“.

Tuli ette, et orjad suure kokkukohiu või väikeste kõrvaliste sissetulekute läbi selle summa koguda võisid, mis nende

priiksostmiseks tarvilik oli. Siis astusid nad vabakslastud orjade seisusse. Kohtuakt, mis vabakslaskmist nõudis, tehti linnakohtu ees.

Orje võis nende riietestki ära tunda — nad ei tohtinud kunagi toogat, vaid ainult tuunikat kanda, ja seegi võis ainult jämedast ning tumedavärvilisest riidest olla. Vabakslastud orjale pandi tema kõrgendamise märgiks pileus — viltkübar — pähe ja anti luba toogat ja sõrmust kanda; talle annetati habeme äralõikamise läbi vaba kodaniku tundemärk. Oli vabakslastud orje, kes iseäranis hilisemal keisririigi ajal määratu suure rikkuse ja võimu omandasid. Petroniuse kõlblusromaan „Trimalchio“ naelutas selle rikkakssaanud vabakslastud orjatuubi kui harimatu, naeruväärilise tõusiku häbiposti...

Et igal Rooma põlisel kodaniku perekonnal linnas palee oli, väljaspool linna aga suured mõisad, villad, mägedes või mererannal lusthooned ning suvimajad, latifundiad, kus maapidamine eeskujulikult sisse seatud; siis jagati orjaseisus kaheks: osa orje oli linna tööde jaoks ja teine osa maatööde jaoks.

Kui palavatel suvekuudel rikka roomlase perekond villasse või mõisa kolis, siis võeti üks osa linna orjadest kaasa: kõik need orjad, kes perekonna isiklises teenistuses olid.

Sel orjadekarjal, mis alaliselt väljaspool linna tegutses: maapidamises, mäekaevandustes, kivimurdudes, laevade peal sõudjameesteks, oli kõige kurvem saatus. Nende õnnetuatega ei käidud mitte paremini kui loomadega ümber: nad olid halastamata töökubjaste ning ülevaatajate hooleks jäetud. Päeva ajal töötasid nad hõõguva päikesekõrvetuste käes, ränka põllutööd tehes said nad väiksemagi jõu raugemise juures ülevaataja nuuti tunda, eksituste eest töö juures või põgenemise katsete eest löödi neid kohe risti, kus neid piinarikas surm ootas. Iga tööpäeva õhtul aeti need viletsad inimesed maaalustesse, keldrisarnastesse hoiuruumidesse, kus nad kokkukijulutult, viletsalt toidetult, kui loomad, öid mööda saatsid. Ilma arstiabita surid nad seal hulgakaupa: palavikust puretud, külgehakkavatele haigustele ohvriks langedes. Surnud visati sõnniku peale. Ergastulideks kutsuti neid inimese lõksusid, kus Rooma isandate seisuse toorus, julmus ja karmimeelsus kohutavalt valitses.

Tõesti — see ilm oli hukkamiseks küps. Oli viimane aeg, et jalge alla tallatud, õigusteta orjaseisusele kuskilt päästja oleks ilmunud. Miljonid palusid teda härdasti taevalt...

Panem et circenses — leiba ning tsirkusmänge nõudis Rooma alam seisus võimumeestelt. Vili, mis allaheidetud maakonda-

dest enamasti mereteed mööda Ostiani — Rooma sadamani — veeti ja siis Tiberi jõge mööda linna toimetati, jagati rahva vahel ära; tsirkusmängud olid sama maksuta. Iga vaese roomlase soov oli omada vähemalt kahte orja, kes selleks küllalt tugevad olid, et talle hirmsa tungimise juures tsirkusmängudele rusikate ja hammastega koha näitusplatsile võita. Juba õõseti kiskus rahvas karvupidi istmete pärast tsirkuses. Rahvas võttis tsirkusse sööke ja viina kaasa, sest etendus kestis seal hommikust õhtuni. Etendustega püüti peajasjalikult Rooma rahva metsikumaid instinkte rahuldada, kes kõige rohkem sellest lõbu tundis, kui inimese veri jõgedena voolas, kui näitusplatsi liival inimene inimese vastu, loom looma vastu võitles, kui ohvrite surmakisa koledailt marmorseinteilt vastu kajas.

Enesestmõista olid need jällegi orjad, kes Rooma alama seisuse verejanule ohvriks langesid. Sõjavangide hulgast, kes orjusse olid langenud, otsiti kõige tugevamad välja ning lasti neid Rooma ja provintsi gladiatori-koolides hästi välja õpetada. Siis lasti neid kas mees mehe vastu võidelda või nad võitlesid lõvide ning tügritega, karude ja pantritiga ja igasugu kiskjate metselajatega, kelle Aafrika asumaadest Rooma toimetamine hirmsaid kulusid nõudis. Kui keegi neist võitlejatest võitluses argust üles näitas või haavatuna taganes, siis pilkasid ja teotasid teda vihaseksläinud vaatajad. Vaatajad hõiskasid, kui niisugune „argpüks“ hõõguva rauaga võitlusse ta gasi aeti. Kui keegi kahevõitluses raskelt haavatuna maha langes, siis tõstis ta käe armu paludes rahva poole üles. Võitja pani jala haavatule kukla peale, tõstis mõõga surmalöögiks ja pööras pilgu pealtvaatajate poole.

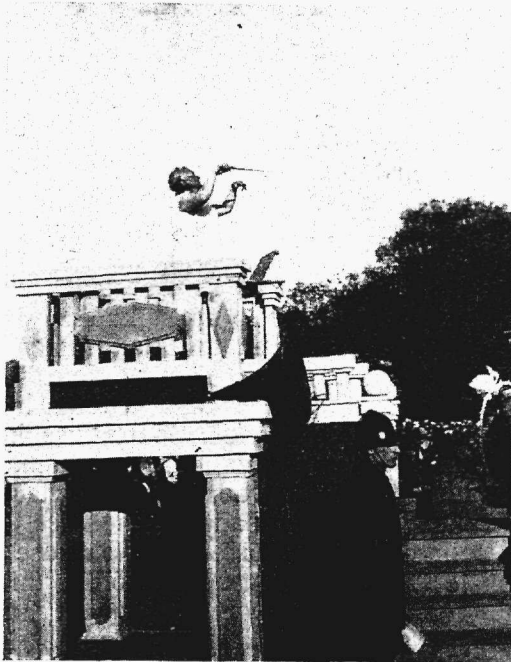
„Ta on haavatud! Ta on haavatud!“ hõiskas rahvas täis rõõmu võidetu raske haava üle; sirutas käed üles, põial allapoole selle tähiseks, et ta võidetu surma nõuab. Siis tappis võitja maaslamaja ära. Rahva rõõmu hüüete saatel viidi surnukeha minema.

Kui võidetu ennast väga vapralt ülal pidas, siis kinkis publikum talle sagedasti elu. Rahvas lasi tema ära viia, et arstid tema terveks teeksid; järgmisel korral leidis ta vähem kaastundlikud vaatajad eest ning pidi surmalöögi vastu võtma. Kolosseumis, flaavialaste teatris, kus 87.000 istekohta oli ja mille varemed Roomas tänagi veel võimsalt taeva poole kerkivad, on tuhanded inimohvrid langenud.

See oli nende inimeste saatus, kes Rooma orjaseisuse moodustasid. Taevani tõusis see patt, mis nende inimhulkade vastu tehti. Seda kuritööd polnudki, mida nendele armetu-

MÕNED MEIE KOORIJUHTIDEST LAULUPEOL.

Foto Rambach.

Miina Hermann.

A. Kasemets.

tele ei tehtud.

Surmalemõistetute ahastus oli ääretu. See pole ime, et vastuhakkamise mõte neid haaras, et neile nende kolisevate ahelate purustamise idee tuli.

Aga kus oli see mees, kes vabastuse toime panna võis?

Kui Jumal taevast alla ei tulnud, kes siis muu oleks julenud selle õigusteta seisuse

seisukorra nii südamesse lasta minna, et ta mõõga oleks selle hirmsa piina vastu tõstnud, mille kätte sadatuhanded nõrkesid ning verest tühjaks jooksid?

Iga koidu ajal otsis lugematu arv silmi igat-

E. Knude.

sedes seda päästjat, kes ilma sellest partust puhastama pidi, mis valitsejate ülemeel-sus kümnetuhandetele orjatatutele tegi — see oli kui pilkamine õigluse üle, kui mõnitus inimeseau üle... Valitsejate üleko-hus, vägivald, kuritegu. Õigusteta inimesi kannatas ning suri päev päeva järel luge-matu hulk...

Olid seal üleval veel jumalad, kes seda nägid ning sallisid?

II.

Capua vehklemiskool.

Roomas kui ka paljudes teistes Itaalia linna-

.... siiski ei ole paremaid paberosse kui

„Fru-Fru!“

des olid gladiaatorite koolid, kus tsirkusevehklejatele asjatundjate õpetajate poolt õpetust anti. Need vehklejad valiti sõjavangide või orjade seast — selleks olid enamasti ainult väga tugevad, suure kasvuga või väga osavad mehed kõlblikud.

Need vehklemiskoolid olid lahtised, sammaskäikudest piiratud õued, kus harjutusi peeti. Siin vehklesid õppijad paarikaupa õpetaja silma all, siin harjutasid algajad õlgnukkude kallal oma kunsti. Sammaskäikude taga oli enamasti kahekordne kasarm vehklejate jaoks; seal oli suur hulk konge: igas elas kaks gladiaatori. Rikkalikult kaunistatud raudkübarad, raudsed käevarre- ning jalakatted, neljanurgelised või ümmargused kilbid, möök, põeoda, võrk ja kolmharu moodustasid vehklejate võitlusvarustuse. Rind oli gladiaatoril paljas ja kaitseta. Alumine pool keha oli lühikese, vöö abil ülalhoitud riidega kaetud, mis eest ja tagast põlvini ulatus, külgede pealt oli see kõrgemale tõstetud, et reite vaba liikumine takistatud ei oleks.

Lõuna-Itaalia Capua linna lähemas ümbruses, nüüdse Neapeli naabruses, oli Lentulus Batiatuse vehklejate kool. Lentulus Batiatus oli rikkakssaanud orjakaupleja, kellel see auahnus oli, et ta Rooma gladiaatorivõitlustele kõige valitumaid vehklejaid muretses.

Selles koolis oli aastal 73 enne Kristuse sündimist umbes kakssada gladiaatori õppusel: nad olid enamasti kõik thraakialased ning gallialased. Juba kuude kaupa oli salajane käärimine nende inimeste seas. Kongide vahel peeti salajaseid nõupidamisi. Need inimesed tegid otsuse, lähema võimaluse juures koolist välja murduda ja Itaalias orjade mässu välja kutsuda. Ühes keldrikorra kongidest elasid kahekesi selle plaani algatajad ja õhutada: thraakialane Spartakus ja gallialane Oenomaos. Need kaks vehklejat valisid kelti Krizose kolmandaks usaldusmeheks. See Krizos oli keskmise kasvuga mees, aga atleetilise kehaehitusega. Esimesel päeval, mil otsuseks tehti mässu tõsta, märkas ta, et vehklemiskaaslaste mitte tema poole, vaid palju rohkem thraakialase Spartakuse poole hoidsid ja sellelt asja kordaminekut lootsid. Nad pidasid Spartakust oma juhiks. Täis kadedust ja pahasoovilikkust

nägi seda Krizos ja mõnelgi unetul ööl küsis ta endalt: kust see tuleb, et seltsimehed just seda Spartakust oma peameheks pidasid.

Selleks oli põhjusi küllalt. Thraakialane oli kasvu poolest suurem kui kõik tema kaaslasted. Ta pidas ennast uhkelt üleval, tal oli vürsti kõnnak ning kotka pilk. Temast teati kõneleda, et ta olla suursuguse spartokiidide suguvõsa järeltulija. Tihedad, valkjad juuksekarad mänglesid tema vaba, kõrge otsa ümber. Tema hääel kõlas kui vask ja tema liigetes oli lõvijõud. Oenomaos, Spartakuse kongiseltiline ja sõber austas teda kui Jumalat. Krizos tahtis ühel kevadpäeval, Spartakuse äraolekul, vehklejate vabadussetingimise ette võtta, Oenomaos pani kõige jõuga Krizose ettepanekule vastu. Sest just täna võitles thraakialane esimest korda Rooma tsirkuses... Selle kavaluse abil tahtis kaval keltlane Krizos mässu juhatare oma kätte kiskuda. Aga Oenomaos viis läbi, et vehklejad ettepaneku, ilma Spartakuseta mässu tõsta, tagasi lükkasid.

„Ja mis siis, kui teie Spartakus täna tsirkuses ära võidetakse ja ta surma saab? Tahate siis igaveseks siia jääda?!“ urises Krizos nõuandjate seltsimeeste peale. Nende kokkunud vaatest sai ta aru, et nad igatahes oma asja kadunuks pidasid, kui Spartakus neid ei juhata. Sellepärast kartis ning värises vehklejate hulk järgneva päeva pärast, mil otsuse teada saab, kas Spartakus tsirkuses langenud või pöörab ta nende juure tagasi.

Üks kartlik ning truudusetu vehkleja andis vahepeal salajas ülevaatajatele sõprade vandeseltsi ära. Capua linna vahisalk oli võitlusvalmis ja tugev küllalt, et otsustaval silmapilgul vehklejate koolist väjatungimist takistada võis.

Nii jõudis saatuslik päev kätte.

Sel päeval, vastu õhtut, kuulsid vehklejad uulitsalt palju hõiskamist, hobusekapjade plaginat, sõjariistade kõlinat, just vehklemiskooli välimise peavärava ees.

Gladiaatorid voolavad silmapilkselt täis palavikulist ootust ning põnevust õue, terrassi ette kokku.

Seal väljas kõlavad just kui võiduhõisked, ning järgmisel silmapilgul ilmub üles terrassile kooli omanik - Lentulus Batiatus — ehi-

tud, kui paabulind; orjade kari ümbritseb teda ja Spartakuse kõrge kaju kerkib tema taga üles.

Lentulus pöörab ennast Spartakuse poole, võtab tema parema käe, tõmbab thraakialase esipoole, näitab teda valjult hõisates gladiaatoritele ning hüüab neile alla õue: „Rõõmustage, lapsed, rõõmustage! Meie oleme võitnud! Spartakus võitis Curio ära! Terve Rooma linn austas teda!“

Kostis rõõmuhüüe kahestsajast vehkleia kõrist. Lentulus tõmbab oma valge tooga voltide vahelt kuldketi välja. Keti küljes ripub silt, mille pealkirja Lentulus nüüd ette loeb: „Lentulus ning tema vehklejate salk Curio äravõitjale, thraakialasele Spartakusele.“

Orjakaupleja Lentulus riputab kuninga järeltulijale ausildi kaela.

Spartakus tõstab pilgu üles...

Oenomaos tormab juure, mõök on tal käes — praegu alles harjutas ta ennast ühe seltsilisega vehklemises — ta vaatab Spartakusele silmi ning näeb, et juhi pilgus otsuse tuli leegib.

Oenomaos jookseb trepist üles, tõstab oma mõõga kõrgele ning laseb selle vuhinal Lentuluse pea kohal langeda. Orjakaupleja langeb surnult maha.

Nüüd tõmbab Spartakus oma mõõga vöö vahelt, tõstab selle oma pea kohta ning hüüab:

RÄTSEPAÄRI M. ANDREESEN

TALLINN, RATASKAEVU T. 14-4. KÕNETR. 17-54

Teatan oma austatud tellijatele, et olen saanud VEEL suurema partii S U V E Ü L I K O N N A - ja P A L I T U R I I D E I D.

AUSTUSEGA M. ANDREESEN.

„Tund on kätte jõudnud, vennad! Minu järel!“

Vehklejad hõiskavad. Ainult vähestel neist on mõõgad käes. Üksikutel olid ainult nuiad. Mitmed röövisid kõõgist silmapilkselt kirved ning küpsisevardad. Enamus on täiesti sõjariistadeta.

Lentuluse orjad on käratsedes põgenenud.

Spartakus tormab peaväravast välja. Kaks sada vehklejat temale järele...

Nad jõuavad kõik uulitsale.

Seal läheneb ka juba Capua kaitsevägi — salk raskeis sõjariistus legionääre. Ratsa tseintuurio juhatab neid.

Ühe silmapilguga on vehklejad ümber piiratud.

Rõõmuhõiskega tormab Spartakus soldatite kallale. Seitsmekümne kaheksa seltsilisega tungib ta soldatite reast läbi. Teised kõik saavad surma... (Järgneb).

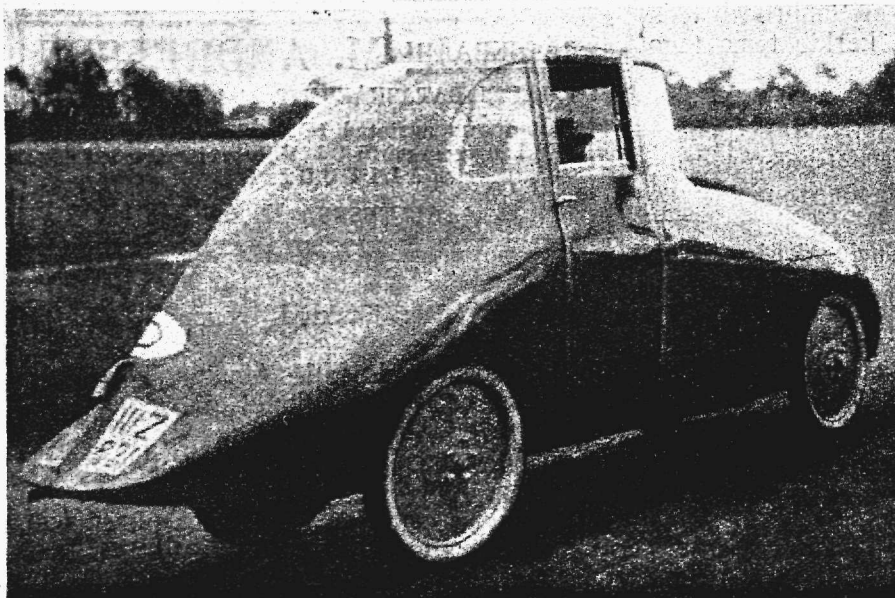
Võõrastemaja

„Pennsylvania“

New-York'is

on üks kõige suuremaid hotellidest maailmas. Välimuselt esitab maja tüübilist Ameerika moodsat ehitust. Sisse seatud on ta kõigi mugavustega, kusjuures võõrastele tarvitamiseks on 2.200 tuba, igaüks eri vannitoaga.

Vooluliiniauto.

Viimasel ajal on Saksamaal tarvitusele võetud uus ins. Jaray vooluliiniauto, mille liikumiseks palju vähem jõukulutust tarvis kui seniste juures, kuna ka kiirus endistest hästi suurem. Auto liigub elektrivoolu mõjul. On tähtselt väärt, et ta sõites teel tolmu ei tõsta, jättes enese järele isegi kõige kiirema liikumise juures ainult kaks madalat tolmujoot.

ANEKDODID SUURTEST MEESTEST.

Mozarti kättemaks.

Enne kui Mozart oma pärastist abikaasat Konstantsia Veberit tundma õppis, hakkas ta selle nooremat õde Aloisiat, kes sel ajal Viini hooviteatri ooperilauljanna oli, armastama. Kuid ta ei leidnud vastuarmastust, sest keegi teine, näitleja Josef Lange, oli juba Aloisia südame võitnud. See ärritas Mozarti. Aloisia laulis hästi ja sai Mozarti kirjutatud ooperites oma osadega väga hästi toime.

Nüüd aga otsustas Mozart omas uues ooperis „Idomeneo“s kaks aariat nii keerulised ja rasked kirjutada, et Aloisial, kes neid laulma pidi, see nurja läheks. „Ta vilistatakse välja, võib olla lastakse isegi kohalt lahti!“ mõtles armukade komponist ja rõõmustas juba ette oma kordamineku üle.

Kuid saatust tahtis teisiti.

Lauljanna näitas iga prooviga, et oma raske ülesandega ikka enam toime saab ja laulis ülesastumisel need aariad väga osavalt ja m-eldivalt.

Mozart, ära nähes, et kõik ta vaev asjatu ja ta armastus lootusetu oli, sai viimaks teised mõtted ja tunnistas oma-süü üles. Ta läks Aloisia isamaija. Siin õppis ta vanemat õde Konstantsiat tundma. Peagi tõusid soojad tundmused mõlemate vahel ja aastal 1782 viis ta Konstantsia abikaasana koju.

— g.

Professorite hajameelsus.

Berliini professor Neander oli tõsise õpetase hajameelne tüüp.

Kui ta ühel päeval ülikoolist koju läks, kohutas teda äkiline äkesevihm. Lühikese mõtlemise järele pööras ta ühele lähedaseisvale troskile. Aga kui voorimees küsis, kuhu ta teda viima pidi, ei jõudnud Neander enesele oma elukohta meelde tuletada. Voorimees vihastus ja tahtis ta troskast välja visata, kuid siin tuli professoril õnnelik juhus appi. Nimelt läks sel silmapilgul sealt üliõpilane mööda. Ta kutsus selle ligi ja ütles: „Ütelge, olge hea, voorimehele, kus professor Neander elab, mul on see meelest ära läinud.“

Kuulsast õpetlasest Mommsenist räägitakse kõige usumatumaid lugusid tema segadusist.

Kord laskis ta juukseid lõigata. — Ta kandis oma hõbevalgeid juukseid rikkalikus salgas kuklataga. — Kui juukselõikaja oma töö lõpetatuks tunnistas, ärkas Mommsen omist mõtetest, millesse ta vajunud, vaatas peeglisse ja ütles: „Nad on liig lühikeseks lõigatud, ma soovin pikemaid.“

Ajakiri „Agu“ on soliidsetele äridele kuulutamiseks.

väga sünnis

Kuulutustel selles ajakirjas on kestev mõju, neid ei vaadata üks, vaid kümme korda, sest pildiajakirja ei visata lugemise järele ära, nagu ajalehte. Sellepärast kuulutage „Aos“.

Kuulutused ära anda või saata „Päevalehe“ kontori, Tallinnas.

N A L I.

Saksamaa nali. Kaks Saksamaa rahameeste naist saavad turul kokku.

Esimene: „Küll on need ajad aga... nael kana maksab juba 8000 marka!“

Teine: „Ära kurda, Inglismaal on pahem veel. Mu mees ütles veel eila, et üks nael Sperlingit*) maksta Londonis 500.000 meie marka.“

*

Tohter (haigele, kelle juure teda kutsutud): „Teile on rahu tarvis, täielist rahu.“

Haige: „Siis lahkuge silmapilk siit ja jätke mind ükskord rahule!“

*

Imsüütuses. „Onu, mis sa nüüd õieti oled? Isa ütleb: silmapaistev pühadus, ema aga ütles eila: vana hägavene patuoinas.“

*

Ikka kokkuhoidlikult. Professor: „Aasta tagasi ütlesin ma ju teile, et kohe peab kaelaoperatsiooni ette võtma. Nüüd ei aita see enam, kõik on hilja.“

Haige: „Aga see on ju hea. Riskeerimist ja kulu vähem!“

*

Valesti aru saanud. Eesistuja: „Olete varem kohtu all olnud?“

Kohtualune: „Varguse pärast on see mul kolmas kord.“

Eesistuja: „Palju teie viimane kord saite?“

Kohtualune: „Kümne tuhande marga ümber.“

*

Kuidas mõista. Preili oma austajale: „Ma tänan veel kord südamest selle bulldogi-kutsika eest. Ta tuletab mulle alati teid meele.“

*

Rohelises. Daam: „Ah, on tõesti suurepärane nii primitiivselt süüa!“

Herra: „Ainult kahju, et meie sidroni kalamarja jaoks koju unustasime.“

*

Vurrudega onu. Ema: „Anni! Ole nüüd viisakas ja suudle ilusti onu, siis saad hiljem ühe marga.“

Anni: „Täna, isegi koleda kalarasva eest annad rohkem!“

*

Valesti aru saanud. Majaproua: „Herra doktor, teie soovite minu meest näha, aga ta sõitis ekskursiooniga polaarmaid uurima ja tuleb vist alles sügiseks tagasi. Aga ma palun, istuge ometi!“

Külaline: „Ma tänan, armuline proua, aga nii kaua ma, kahjuks, oodata ei või.“

*

Venemaa olud. „Ema, Neero kiskus mu nukul kõhu katki ja sealt tuleb saepuru välja!“

„Ta vaene on ju ka pidanud kroonuleiba sööma.“

*

Uinutusabinõu. „Minu preili, teie loete siis tõesti veel voodiski minu luuletusi!“

„Jah, mu närvid on nii otsas, ja kui ma neid loen, saan ma nii kergesti uinuda.“

*

Lõbus ajaviide. Suvituskoha hotelliomanik: „Ma ei tea lõbusamat ajaviidet, kui pärast hooaja lõppu omade keskel kaebusraamatut lugeda!“

*

Mees, kes operatsiooni tõttu pimedaks jäänud, enesele: „Head ööd!“

*) Sõnade mäng. Sperling — varblane. Nael-sterling — Inglise rahaüksus.

Protsessihimuline talumees: „Tead sa mulle üht osavat ahvokaati juhatada?“

Naaber: „On sul mõni protsess kaelas?“

„Ei ole, aga osav ahvokaat mõistab alati protsessima hakata.“

*

Klubis. Uus klubiliige, tahtes uhkustada oma tutvusega, hüüab: „Herra krahv, eila läksin teie majast veel kord mööda.“

Krahv: „Täna Teid“

*

Asjatu vaev. Teener: „Välja läinud.“

Võõras: „Hea, õelge talle, et tulin oma raha pärast“

Teener: „Ka välja läinud.“

Vastutav toimetaja Ed. Hubel.

Väljaandja: Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus.

OSKAR VIKMANNI

KELLASEPAÄRI JA I. KLASSI TÖÖKODA

---:--- VIRU TÄN. NR. 15. ---:---

A. ADAMKA

Tallinn, Vana Posti tän. 2

Jalanõudekauplus.

Alati saadaval suures valikus kõige uuema moe järele jalanõusid — nii oma töökojas valmistatud kui ka väljamaa omi. Tellimised täidetakse korralikult, hinnad õiglasel.

Kõige austusega A. Adamka.

KULDALA
TALLINN
KUNINGA TÄN. 4

TEL: 13-66.

~ O-ü. „KULDALA“ ~
Ühendatud Shveitsi kellavabrikute ladu,
mille parematest vabrikutest rikkalikus valikus kõiksugu tunni-
kellad saadaval. Suures valikus kuld- ja hõbelauand alati
saadaval Kuninga tän. nr. 4.

Köösel ja Kötsi saapakauplus

Müürivahe tän. nr. 9 ja
Vana-Kalamaja tän. 26.

Kevadhooajaks

suur valik

võistlemata odav. hind. **jalanõusid**

Sandaalid, valged ja värvilised kingad, saapad mees-tele, naistele ja lastele.

O. Uusi

kulla- ja kellasepaäri

Tallinnas, Väike Pärnu mnt. 32.

Vastutab iga meilt ostetud ehk parandatud kella eest. Töö odav, kiire ja korralik. Töötan kõige uuemate abinõudega. Vigased ja puuduvad tükid, rattad jne. tehakse uued. Müügil kõiksugu tasku-, seina- ja äratuskellasid, brelokke, sõrmusi jne.

Võita 250.000 marka

võib paberosside

„FLOORA“

20 tükki — 30 mk.

suitsetaja, sest et paljudesse paberosside „Floora“ karpidesse on pandud kvii-
tungid, meie vabriku kontorist (Kopli tän. nr. 20) — E. V. võidulaenu piletite
hinnata saamiseks, et võimalust anda paberosside „Floora“ õnnelikule suitsetajale
võita 250.000 marka.

O.-ü. „Havanna“

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse trükkkoda. Pikk tän. 2.

„AGU“

on loetavam Eesti ajakiri.

„AGU“ on sisuliselt kõige huvitavam ja mitmekesisem ajakiri.

„AGU“ on kõige pildirikkam ajakiri.

„AGU“ ilmub korralikult igal nädalal, tema kestev ilmumine on kindlustatud „PÄEVALEHE“ osaühisuse poolt.

„AGU“ toob ainult väärtuslikku ja kõlbulikku lugemismaterjaali.

„AGU“ toob pilte tähtsamatest sündmustest, tegelastest ja kujutavast kunstist.

„AGU“ ei peaks üheski majas puuduma!

Tellige „AGU“ ja soovitage kõigile oma tuttavatele!

„AO“ tellimise hind: ühes kuus 120 mk.
   kahes   „   240   „
   kolmes   „   360   „
   Üksiknumber 30   „

„AOS“ kuulutamine on kasulik, sest ajakirja, iseäranis pildiajakirja, ei visata kohe ära nagu ajalehte, vaid hoitakse alal ja võetakse mitmel korral kätte.

Nii on ajakirja kuulutusel **kestev mõju!**

Kuulutuste hind: 1 lehekülg 3500 marka
   1/2   „   1750   „
   1/4   „   875   „
   1/8   „   440   „
   1/16   „   220   „

Tellimisi ja kuulutusi võtab vastu „PÄEVALEHE“ ja ajakirja „AGU“
kontor Tallinnas, Pikk tän. 2,

Kirjade aadress: Tallinn, Pikk tän. 2, „Agu“.

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus
(Päevaleht).

EESTI PANK

P E A P A N K

Tallinnas, Vabaduse puiestee nr. 3.

OSAKONNAD:

Tallinnas, Tartus, Pärnus, Viljandis, Narvas, Valgas, Rakveres, Võrus, Haapsalus, Petseris, Paides ja Kuressaares.

Põhikapitaal MK. 250.000.000

Pank toimetab kõiki pangaooperatsioone kodu- ja väljamaal, nagu võtab raha hoitule, diskonteerib vekseid ja annab laene kaupade, väärtpaberite ja vekslite kindlustusel, ostab väärtmetalle, ostab ja müüb välisvaluutat, võtab oma peale raha edasisaatmise ja dokumentide inkasso, annab välja maksufähki iga soovitava summa peale ja vahetab neid oma osakondades sularaha vastu j. n. e.

Korrespondendid

kõik suuremad väljamaa pangad.

Telegrammi-aadress:

EESTIPANK.

Telefonid:

President E. Aule	5-21	Operatsiooni-saal	6-20
Direktor J. Sihver	7-46	Välisvaluuta jsk.	59
Direktor L. Sepp	14-91	Kontokorrent jsk.	7-94
Osak. juh. Th. Pielbaum		Kaugekõnede 'lf.	27-53
Inspektsiooni jsk.	27-38		